

Carles Riba i la llengua literària durant el franquisme

Exercicis de simplicitat

Isabel Turull i Crexells

4 Praxi lingüística de Carles Riba

4.1 Corpus i materials

4.1.1 Definició del corpus

Seguint el suggeriment de Miquel Dolç de què parlàvem a la introducció, la intenció d'aquest treball és seguir l'evolució de la praxi lingüística ribiana al llarg de tota la seva vida activa.

Per fer-ho, he triat tres textos representatius de la narrativa per a infants. El primer ens mostra l'autor al començament de la seva activitat literària amb una única versió del 1918, i els altres dos tres moments rellevants d'aquesta activitat amb les primeres versions i les diverses correccions fetes pel mateix Riba: el 1918, el 1928 i el 1951.

Cal justificar en primer lloc que hagi triat tres textos de la narrativa per a infants, quan és sabut que el mateix Riba no la tenia en gaire consideració. Sullà cita un comentari de Riba extret d'una conferència del 1938 (Sullà 1992a, 10) sobre la poca afició que tenia a aquesta mena de literatura, i que aquestes obres 'l'avorrien'; també Lluís Quintana (2007, 75) es fixa en el mateix comentari, i encara afegeix una nova cita, aquest cop del pròleg a la tercera edició (Selecta, 1950) de *Les aventures de Perot Marrasquí*, on Riba declarava de manera peremptòria: «la major part de tota aquesta literatura infantil és idiota».

Malgrat totes aquestes afirmacions, però, i de forma coherent amb la mateixa actitud moral de Riba, aquest considerava tota la seva obra com a legítima i no en va rebutjar mai cap part. Sullà (1992a, 11) cita en aquest sentit les següents paraules de la «Nota a la segona edició» de *L'ingenu amor*, el 1948:

Si [com a escriptor] he aspirat que cada llibre i cada línia meva hagin estat fruits naturals de la meva vida i no que l'hagin condicionada, desviant-la del seu curs, llavors cada obra i cada línia meva ha de poder servir de comentari de raó a tota altra línia i a tot altre volum.

Per altra banda, la narrativa per a infants ens permet analitzar els aspectes més rellevants de l'ídiolècte ribià pel que fa als nostres objectius. La intenció de l'autor és utilitzar-hi un llenguatge clar i 'simple', com ens diu

ell mateix a la introducció a *Sis Joans* (OC/5, 270), a diferència del que pretenia tant amb la seva poesia com amb la seva obra crítica. A més, la intenció didàctica hi és evident, cosa que diferencia aquesta part de la producció ribiana del que Guardiola anomena la ‘tercera prosa’, és a dir la correspondència, en què l’estil és molt més relaxat. Això ens permet veure quina és la part realment fonamental de la normativa fabriana per a Riba i de quina manera els criteris de correcció i d’adequació a les normes s’adapten a un públic infantil.

Per triar els textos que calia analitzar dins aquest gènere, m’hem limitat a aquells que van ser publicats en vida de l’autor. He començat, doncs, per *Guillot, bandoler*, el primer seguint l’edició de Sullà; després, he continuat amb dos textos pertanyents a *Sis Joans*: ‘Joan Feréstec’ i ‘Joan Dropo’. En aquest recull, els contes van ser escrits en moments diversos amb una distància cronològica de deu anys; això ens permet veure-hi per una banda una certa unitat temàtica i estructural, però també una evolució estilística. A més, en tenim fins a tres edicions fetes en vida de Riba que presenten variants rellevants. Aquestes edicions apareixen en moments que corresponen a situacions tan diferents pel que fa a la llengua catalana com el 1918, el 1928 i el 1951.

Veurem, doncs, quins són els criteris de correcció lingüística per a Riba en aquests diversos moments i fins a quin punt segueixen la normativa fabriana. Cal tenir en compte que també les obres de Fabra s’anaven publicant justament en aquells anys.

4.1.2 Materials sobre normativa

Les primeres fites en aquestes publicacions són els primers textos normatius fonamentals de la important producció de Pompeu Fabra: les *Normes Ortogràfiques* de 1913 (Fabra 2008, 189-206) i el *Diccionari Ortogràfic* de 1917 (2008, 229-678). L’any següent, el 1918, es publicava la *Gramàtica catalana*, que ha estat considerada l’oficial de l’Institut d’Estudis Catalans tot i que, com deia Joan Solà el 1981, «aquest organisme no es va preocupar gaire de fer-se-la seva ni s’ha preocupat després de reeditar-la i molt menys de posar-la al dia» (Solà 1987b, 130). Avui aquesta afirmació potser ha quedat superada, com veurem més avall, però va ser veritat durant molts anys.

Pel que fa al lèxic, el *Diccionari General de la Llengua Catalana* («primera pedra sòlida de la lexicografia catalana moderna», Solà 1981, 133) sortia a la llum el 1932. Hem parlat també de la segona edició d’aquesta obra i de les polèmiques que va suscitar.

Per a consultar aquests textos de Pompeu Fabra he pogut utilitzar els volums de les *Obres Completes*, que han anat apareixent en aquests darrers anys sota la direcció de Jordi Mir i Joan Solà. Cal dir que aquesta edició, de gran rigor filològic, ha corregit una història editorial complexa

i que en alguns casos podríem qualificar de tendenciosa. Les *Converses Filològiques*, per exemple, havien estat presentades amb modificacions substancials que tergiversaven la voluntat de l'autor: l'edició de Joaquim Rafel (Fabra 2010) ens permet finalment veure'n la versió original.¹

La gramàtica de 1918 per altra banda, com ens deia Solà, tampoc no ha tingut una història editorial feliç. Després de successives edicions, va quedar exhaurida el 1933 i no es va tornar a publicar fins al 1981. L'edició que en va fer llavors l'editorial Aqua es presentava com a facsímil, però s'hi havien fet algunes modificacions que no són justificables des del punt de vista filològic. Aquestes modificacions, a més, quedaven amagades i només eren indicades com a afegitó en nota a l'última pàgina, darrere l'índex: «Aquesta edició és una reproducció fidel de la de l'any 1933. Cal dir, però, que ha sofert quelques modificacions» (Fabra [1918] 1981⁸, 195). D'aquestes, algunes de millores de caixa podien efectivament no tenir gaire importància, però hi trobem adaptacions al DGLC que no són coherents amb la cronologia, i també el canvi sistemàtic de *vina* per *vine* que comentaré al seu moment.

Posteriorment, el 1995, l'Institut d'Estudis Catalans en va fer finalment una veritable edició facsímil. En aquesta s'indicava clarament que l'original era la versió de 1933, és a dir l'última feta en vida de Fabra, i les correccions necessàries apareixien en una pàgina de fe d'errates al començament del volum. Fins al 2006 se'n van fer diverses reimpressions i actualment es troba en línia.²

El text que he tingut en compte per a aquest treball és, però, el de la primera edició (Fabra 1918).

Durant els anys en què la gramàtica de 1918 era exhaurida, va quedar d'alguna manera substituïda per la que s'anomena 'pòstuma', que Fabra va deixar inacabada i que Joan Coromines va publicar el 1956. De com es va encarregar de completar-la i preparar-ne la publicació, ens ho diu ell mateix al prefaci, justificant sempre les seves intervencions com a inspirades per Fabra. La posició de Coromines és coherent amb tot el que hem anat veient en la polèmica per la segona edició del DGLC:

Calia completar-ho [...] fins i tot redactar alguna addició que es desprenia dels fulls esparsos però que no hi estava formulada o no ho estava del tot.

En aquesta tasca, que ell mateix [Fabra] em va llegar he procedit amb una cura meticulosa i una marcada reserva, abstenint-me de tot afegit i retoc, que no m'hauria estat difícil de fer-hi en bon nombre, i que m'hauria permès de suggerir al meu Mestre si ell hagués estat viu. (Coromines [1956] 1986¹², VIII)

1 Veg. la introducció de Joquim Rafel (2010).

2 <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000044%5C00000005.pdf> (2018-01-15)

Naturalment, també haurem de tenir en compte l'extensa bibliografia crítica sobre la història de la normativa catalana, i especialment utilitzaré els treballs de Mila Segarra: des dels dos volums de 1985 (*Història de la normativa catalana, Història de l'ortografia catalana*, veg. bibliografia) fins als articles més recents, entre d'altres el que trobem a les *Obres completes* de Fabra, volum 4 (Segarra 2008, «L'obra ortogràfica de Pompeu Fabra»).

Pel que fa concretament a la praxi lingüística de Riba, utilitzaré també l'article de Maria Pilar Perea (2012) que n'analitza sistemàticament els fenòmens dins un corpus format sobretot per les cartes i alguns textos de crítica.

4.1.3 Eines lexicogràfiques

Pel que fa al lèxic, tenim actualment moltes eines que ens faciliten la feina: en primer lloc, els diferents reculls lexicogràfics que podríem anomenar clàssics, començant per les dues edicions del *Diccionari Fabra*. La primera edició n'ha estat per altra banda reproduïda a les *Obres completes* de Fabra (2005-2013), cosa que en facilita la consulta. També cal tenir en compte el *Diccionari Català Valencià Balear* (BCVB) de mossèn Alcover i F. de B. Moll. Hem vist quina era l'opinió de Riba respecte a tots dos, però ell mateix utilitza de vegades mots que apareixen només en aquest (veg. més avall 'trapassar'). El *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (citada d'ara endavant DECat), de Joan Coromines, serà també una eina fonamental amb l'enorme cabal d'informació que hi aporta sobre cada mot. També he consultat els diccionaris més moderns com les dues edicions del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans publicades respectivament el 1995 i el 2007 (citades com a DIEC i DIEC2).

En tots aquests diccionaris he trobat a faltar, tanmateix, una informació valorativa sobre alguns dels mots consultats. Si a la «Introducció, part II», del DIEC2, veiem com un dels criteris lexicogràfics aplicats segons les indicacions de la Secció Filològica ha estat justament reduir les marques valoratives i d'ús respecte al seu precedent, el DIEC, pel que fa a aquesta recerca els anteriors tampoc no resolen dubtes com ara a quin registre correspon 'bèl·lic'. En parlaré més endavant.

L'eina més útil, doncs, i que he utilitzat de manera constant i aprofundida és el CTILC: *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana*.

Dins el programa *Diccionari del Català Contemporani*, que l'Institut d'Estudis Catalans va començar el 1985, s'ha elaborat una gran base de dades que serveix en primer lloc per al projecte del *Diccionari Descriptiu de la Llengua Catalana* (DDL). El *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* recull material lèxic de diversos tipus, tant literari com no literari, d'un arc temporal que parteix de 1832 i arriba a 1988.

D'aquests cent cinquanta anys hi trobem textos de narrativa, teatre, poesia, però també escrits científics i fins i tot traduccions: se'n valora la qualitat lingüística per sobre de la qualitat literària, de manera que ens podem sorprendre de la presència més abundant d'algun autor no tan conegut com un altre. L'extensió del corpus és de més de cinquanta-dos milions de mots.

Pel que fa a Riba, l'obra recollida dins el CTILC consisteix en algunes cartes, gairebé tota l'obra poètica, part de l'obra narrativa i algunes traduccions. No hi apareixen en canvi els textos d'assaig. Les obres són les següents (per ordre alfabètic, tal com les trobem al CTILC):

- *Cartes a Josep Obiols* (1920)
- *Cartes a Josep Obiols* (1921)
- *Càntic dels càntics* (1918)
- *Del joc i del foc* (1946)
- *Edip rei* (1959)
- *Electra* (1961)
- *Elegies de Bierville* (1943)
- *Esbós de tres oratoris* (1957)
- *Estances: llibre segon* (1930)
- *Històries extraordinàries* (1915)
- *L'antic Orient* (1920)
- *L'ingenu amor* (1924)
- *L'Odissea* (1953) [sic]
- *Odissea I* (1919)
- *Odissea II* (1919)
- *Odissea III* (1919)
- *Primer llibre d'estances* (1919)
- *Salvatge cor* (1952)
- *Sis Joans* (1928)

Segons el criteri seguit en l'elaboració del CTILC, el que hi trobem són sempre les primeres edicions de cada obra. No hi trobarem, però, els pròlegs, sinó només els textos pròpiament dits.

Una altra indicació que cal donar és que la data de publicació de la segona versió de *L'Odissea* correspon a l'edició que ha estat entrada efectivament al Corpus, és a dir la de l'editorial Alpha, mentre que com és sabut aquesta versió havia aparegut el 1948 en edició de bibliòfil amb dibuixos d'E.C. Ricart per a la Societat Aliança d'Arts Gràfiques.

L'IEC ha posat aquesta eina a l'abast dels investigadors amb una aplicació en línia gràcies a la qual podem fer cerques dins el corpus amb diversos filtratges, tant temporals com d'altre tipus. Així podem veure les ocurrències d'un cert mot en un cert període o bé dins l'obra d'un autor, o també segons la forma o dins d'una determinada construcció sintàctica. Un cop feta la cerca, també podem ordenar els resultats segons diversos

critèris: cronològic, alfabètic, de localització, etc. Aquesta aplicació no ha estat, malauradament, actualitzada, per la qual cosa ara és complicada d'utilitzar amb els motors de cerca com Google Chrome etc. S'hi pot arribar més fàcilment a través de la pàgina del DDLIC.³

Pel que fa a aquest treball, el CTILC ha estat molt útil per analitzar les freqüències d'alguns mots utilitzats per Riba en segons quins moments. D'aquesta manera he pogut veure entre altres coses si l'ús que en feia el nostre autor era coherent amb el moment cronològic, o bé amb el registre dins el qual s'inscrivia el text, o si responia en canvi a una presa de posició i identificava, doncs, l'idiòlecte de Riba.

4.1.4 La narrativa per a infants

D'una forma que potser ens pot sorprendre, l'autor que va tenir un paper tan transcendent en el debat sobre la novel·la, amb el seu article de 1925⁴ i amb la seva participació en la creació del Premi Crexells el 1928 justament per a fomentar la creació en aquest gènere literari, no ens ha deixat una producció narrativa gaire abundant. En realitat, no és sorprenent si ens fixem en el contingut de l'article, o en el fet que el mateix premi de novel·la no tindrà el nom d'un novel·lista, sinó el del filòsof Crexells, és a dir un amic mort massa jove.

Carles Riba va escriure un «grapats de contes», com ens diu Sullà (1992a, 7). També va escriure una novel·la: *Les aventures d'En Perot Marrasquí*, els episodis de la qual van anar apareixent primer en forma de quaderns il·lustrats a partir de setembre de 1917, i que es va publicar després com a volum el 1924.

Alguns contes també van ser recollits en volums que presentaven una temàtica comuna: *Sis Joans* (1928); *L'ingenu amor* (1924).

Seguint la introducció de Sullà, podem definir tres etapes en la producció narrativa de Riba (Sullà 1992a, 8-9):

- una primera en què Riba encara no ha publicat cap de les seves incursions en aquest gènere (1913-16), malgrat que ja hagi escrit diversos contes («El rei que no sabia què és l'amor», «La donzella que s'afaiçonà un estimat», «La pietat de la reina Alina»);
- una segona en què apareixen publicats alguns d'aquests contes que ja tenia escrits i d'altres de nous (1916-24). Aquesta és la primera etapa de producció pròpiament dita, amb la publicació de *Guillot, bandoler*, que Sullà situa el 1918, els primers quaderns de *Les aventures d'En Perot Marrasquí*, els tres primers Joans («Joan Feréstec», «Joan Matusser»

3 <https://dcc.iec.cat/ddlc/index.asp> (2018-11-15)

4 «Una generació sense novel·la» (*OC/2*, 311-19).

(que es dirà finalment «Joan Barroer») i «Joan Brut», tot i que en realitat aquest restà inèdit per la crisi de l'editorial) i alguns altres.

- el 1924 comença una etapa de recopilació (1924-28), amb l'edició completa de *Les aventures d'En Perot Marrasquí*, *L'ingenu amor*, i *Sis Joans*. Per a aquest darrer recull, Riba ha escrit tres contes més: «Joan que turmentava les bèsties», «Joan Dropo» i «Joan Golafre», i d'aquests, segons ell mateix deia a Domènec Guansé en una entrevista en ocasió de la seva publicació (Guansé 1928), havia acabat el que anomenava encara «Joan Peresós», és a dir «Joan Dropo», tot just uns dies abans, de tornada de Grècia.

Un cop acabat aquest darrer conte, Riba no n'escriurà cap més, però sí que en revisarà alguns per a edicions posteriors, ja a la postguerra.

Aquesta producció de narrativa és doncs petita, des del punt de vista del volum, i circumscrita a un període cronològic també limitat. Per a la meua anàlisi, he triat uns textos que ens donessin tanmateix prou informació sobre l'idiòlecte ribià i la seva evolució al llarg dels anys.

4.2 *Guillot, bandoler*

4.2.1 Història textual

A l'edició de Marfany de les *Obres completes* ribianes (1965-67), dins l'apartat de la narració, trobem en primer lloc segons l'ordre cronològic *Les aventures d'En Perot Marrasquí*, mentre Sullà (1992a), seguint també l'ordre cronològic, posa aquesta obra en segon lloc, darrere *Guillot, bandoler*. Les raons de l'un i de l'altre són justificables segons els criteris que exposen: Marfany té en compte la primera data de publicació *tout court*, i Sullà la primera data de publicació com a volum solt i complet. Marfany considera rellevant que el *Perot Marrasquí* es comencés a publicar el 1913, tot i que no aparegués com a volum fins al 1924, mentre Sullà només considera que *Guillot, bandoler* va aparèixer complet abans, segurament cap al 1918.

Allò que m'ha fet triar,⁵ doncs, aquest 'primer' conte, no ha estat només el fet que fos efectivament el 'primer' dels textos publicats en vida de Riba, cosa que com veiem és discutible, sinó que per una banda era un text breu, cosa que representava una comoditat, i per altra banda que, com ens diu Sullà, Riba no el va recollir en cap volum posterior i no va tenir, doncs ocasió d'afegir-hi modificacions.

Pel que fa al CTILC, aquest text no hi ha estat inclòs.

5 Vegeu també Turull i Crexells 2015.

He dit que Riba no va modificar el seu text després de la primera edició i he pogut fer, doncs, aquesta recerca limitant-me a la forma amb què apareix el 1918 per a l'editor Muntañola. Sortosament podem trobar-lo reproduït en línia dins el *Corpus Literari Digital* elaborat per la Càtedra Màrius Torres.⁶

Respecte a l'edició última del text, que va curar Enric Sullà dins les *Obres Completes* de 1992, en faré alguns comentaris. El curador hi indica els criteris que ha seguit, en gran part obligat pel format de la col·lecció que no li permet per exemple incloure-hi un aparat crític. Afirmar també que en el cas concret de *Guillot, bandoler* ha respectat tant l'ortografia com el lèxic i la morfologia (Sullà 1992b, 64), però que no s'ha pogut estar de corregir alguns 'errors mecànics'.

Si bé és cert que Sullà hi respecta algunes formes com ara 'trapacer' o 'dugues', que comentaré més avall, les seves correccions són molt més abundants del que ens podríem esperar pel que diu a la seva nota. Així, corregeix sistemàticament l'article determinat femení davant de vocal àtona:

- l'innocència, l'indisciplina > la innocència, la indisciplina

Corregeix l'ortografia d'alguns mots:

- agavellador > agabellador
- mig dia > migdia
- despiedat > despietat
- davassall > devessall
- assenglotada > assanglotada
- altissonant > altisonant
- mutuu > mutu
- càrregs > càrrecs
- treient > traient
- munior > munió

I també fa algunes correccions de puntuació o de sintaxi (eliminació de punt després del subjecte; correcció de vacil·lacions en l'ús de 'per/per a').

4.2.2 Classificació de gènere

Abans de passar a analitzar específicament la llengua d'aquest conte, cal veure dins de quin gènere s'inscriu.

És evident, malgrat que la fórmula d'inici no sigui en aquest cas alguna de les tradicionals «vet aquí que una vegada», o altres, que Riba pretén escriure alguna cosa que recorda una rondalla i aquest serà un condicionant d'alguns dels aspectes que veurem.

⁶ <http://www.catedramariustorres.udl.cat/materials/biblioteca/index.php> (2018-06-15). La pàgina exacta és la següent: <http://www.catedramariustorres.udl.cat/materials/biblioteca/visor2.php?tipus=cont&autor=riba001&codi=594&ordre=edicio> (2018-06-21).

No parlem de 'rondalla' en el sentit específic de la tradició catalana, sinó com a text adreçat a infants dins de la tradició més àmplia que inclou per exemple les obres dels germans Grimm pel que fa al folklore germànic. Pensem que les traduccions del mateix Riba d'aquests autors apareixeran l'any següent amb el títol de *Contes d'infants i de la llar* (Editorial Catalana, 1919 i 1921).

Cal dir, per altra banda, que la crítica s'ha decantat a veure la inspiració de *Guillot, bandoler* en el *Roman de Renard* o en altres poemes medievals (Rovira 1988, 450; Valriu 1994, 106) amb animals com a protagonistes. Efectivament, en Guillot, és a dir el mascle de la guineu, ens fa pensar de seguida en el *goupil* que l'autor anònim anomenava Renard en el poema medieval francès. Com també ens recorden els seus paral·lels del text francès altres diversos noms de personatges, com el del gall Cantaclar sense anar més lluny, idèntic al Chantecler francès.

De tota manera, el to del nostre conte és molt diferent del del *Roman de Renard*. Si veiem a tots dos una transposició del món animal al món humà, el que importava al primer era sobretot la ridiculització dels forts davant de l'astúcia dels febles, i Renard acabava en tot cas sortint sempre bé de les seves aventures. Al conte de Riba, en canvi, com bé diu Sullà (1992a, 18), importa sobretot la moral final: «Qui la fa, ve un dia que la paga», i Guillot acaba, doncs, executat a la plaça pública amb gran alegria de tothom.

La moral ens pot fer pensar en altres gèneres de contes amb animals com ara les faules, i ja hem vist com Riba admirava La Fontaine i «la vibració justa dels seus mots» (*OC/2*, 249), però també hem de pensar en les rondalles d'animals de la tradició catalana.

En aquestes és cert que la guineu normalment surt ben parada de les seves males accions, mentre el llop en canvi sovint acaba pagant-les amb la mort, per exemple a la rondalla del llop fredoluc que la guineu enreda perquè s'escalfi al forat de la xemeneia de la barraca de les cabres: «tot plegat, distret, girant-se i pergirant-se, ell que cau a una marmita d'aigua calenta que les cabres tenien al foc per rentar-se els peus, i allí va morir» (Bertran i Bros 1989, 196). També trobem algun exemple en què és la guineu qui acaba malament, per exemple a la rondalla en què enreda un cotoliu i l'ocell es venja. Després d'amagar uns gossos sota la palla, fa creure a la guineu que els ulls dels animals són raïms i la convenç perquè se'ls mengi, de manera que els gossos la maten: «La guineu que es tira a la palla per menjar-se els raïms, i els gossos que l'atrapen i la maten» (Bertran i Bros 1989, 207).

No podem deixar de pensar, també, en llegir els contes de Riba, en d'altres autors que han utilitzat aquest gènere en època moderna o contemporània, adaptant-lo a la seva manera. Oscar Wilde, per exemple, en fa una utilització molt personal a *The Happy Prince and Other Tales* el 1888. En parlaré més endavant.

Estudiarem ara quines són les característiques que defineixen el gènere de la rondalla, per veure quines afecten el nostre text.

Si ens basem en l'estudi clàssic de Cristina Lavinio (1982) pel que fa a la *fiaba*,⁷ que ella oposa per una banda al *mito* i per l'altra a la *leggenda*, i que podem relacionar amb la nostra 'rondalla', veiem com el text de Riba n'acompleix els determinants: caràcter profà i no sacre, caràcteracrònic dels fets narrats, i fets fantàstics percebuts com a tals, presentats al lector amb intenció purament lúdica. Així mateix, la fórmula d'obertura, que no és la tradicional, s'inscriu en el ventall més ampli de fórmules que normalment són de tancament, i que com ens diu Giovanna Cerina, representen uns «*modi di mediazione tra il mondo fiabesco e il mondo quotidiano, attraverso la simulazione di una sorta di contemporaneità tra l'io emittente e i personaggi*» (Cerina 1982, 121).

En el nostre cas, amb l'ús del verb en present «Encara els caus ne van plens de les malifetes de Mestre Guillot...», es crea un espai en què trobem en un mateix pla el temps de la situació narrativa i el temps remot del conte. Tant la fórmula d'obertura com la de tancament són en tot cas característiques del gènere, i serveixen tradicionalment per crear aquesta frontissa entre el món real i el món màgic en què tot és possible, que els animals parlin, o, com veurem en el recull *Sis Joans*, que els nens paguin alguna malifeta convertint-se en gat o en ruc.

Seguint encara l'estudi de Lavinio (1982, 100), ens fixem que la llengua d'aquestes narracions recorda d'alguna manera la llengua oral, tot i que es tracta en realitat d'una llengua elaborada literàriament.

No totes les característiques que l'estudiosa determina són rellevants en el nostre cas, però sí que és important en primer lloc la mimesi del llenguatge parlat, que es tradueix per exemple en el recurs al diàleg amb el lector: «Jo us el podria fer d'antuvi més antipàtic...» (*OC/5*, 69) i que Riba utilitza també a *Sis Joans*. En aquest sentit, no es tracta, com diu Albert Jané (2012, 382), d'un tret característic d'un «escriptor moralista», sinó d'un tret de coherència amb el gènere.

En segon lloc ens interessen les qüestions lèxiques. Lavinio (1982, 101) nota la possibilitat de l'ús de termes connotats com a arcaics o literaris en textos com els que estem tractant: termes diferents dels que s'utilitzen en l'àmbit de la comunicació quotidiana, que en el cas de les rondalles catalanes podríem relacionar amb substantius com 'donzella' o adjectius com 'formosa'. En el cas de Riba veurem com podem aplicar aquests conceptes.

7 El terme italià *fiaba* no s'ha de confondre amb el semblant *favola*, que correspondria al nostre 'faula'. La *fiaba* correspon en canvi a la nostra 'rondalla'. Veg. per exemple *Diccionari italià-català* (Arqués, 2002).

4.2.3 La llengua

Si ens fixem per començar en el registre, veiem com l'autor busca un to col·loquial, però també hi barreja alguns arcaïsmes i cultismes.

Seguint la proposta de Lluís Payrató (1988, 46), considerem que la delimitació del registre col·loquial té un marge d'arbitrarietat, ja que la realitat és un continuum lingüístic infragmentable, però també que és molt evident en algun cas el contrast entre el to general d'un text i l'aparició de lèxic corresponent a un registre diferent.⁸ Per altra banda, i tal com veiem també a l'estudi de Lavinio (1982, 100), en el nostre cas ens trobem amb una mimesi literària del llenguatge parlat, i no pas amb una situació real de col·loquialitat.

Parlarem, doncs, d'arcaïsmes en el sentit de termes que podien sonar antiquats ja a l'època d'escriptura de cada conte i de cultismes en el sentit de termes pertanyents a un registre més formal que el del context. Veurem a més com Riba també utilitza mots que pertanyen a llenguatges més tècnics o d'especialització que tampoc no s'escaurien en una situació col·loquial. Si més no en molts d'aquests casos es tracta d'un recurs estilístic coherent amb el gènere dins el qual es col·loca el text.

4.2.4 Registre col·loquial, marques d'oralitat

El registre col·loquial es mostra en l'ús de múltiples marques de subjectivitat que recorden l'origen oral del gènere:⁹

interjeccions: «Déu me'n guard!» (*OC/5*, 69)

datius ètics: «ja me'n veié la bèl·lica munió avançant» (72)

diminutius: «pujaven [...] tan instruïdets» (69)

Però sobretot en les construccions idiomàtiques i en alguns dels termes triats, que veurem tot seguit.

Tot i que es considera la utilització de construccions idiomàtiques, locucions o frases fetes, com un recurs típic del registre col·loquial, cal dir que si consultem el *Diccionari de locucions i frases fetes* (Raspall, Martí 1996), o també altres diccionaris més moderns i més ambiciosos, com el *Diccionari de sinònims de frases fetes* (Espinal 2006), veiem com no

⁸ Payrató (1988, 48) parla per exemple de «grotesques barreges de castellanismes i arcaïsmes en la parla corrent».

⁹ Cito per l'edició de Sullà (*OC/5*) si no ho indico altrament.

totes les expressions que hi apareixen donarien aquest to a un determinat context. Així hi podem trobar gairebé de costat: 'd'amagatotis', que efectivament ens esperàriem en un context col·loquial o informal, i 'damunt dit', que pertany clarament a un registre escrit o formal. Tindrem com a punt de referència, doncs, el primer d'aquests volums, però prendrem en consideració només les construccions idiomàtiques que efectivament podem classificar dins un registre col·loquial.

En el conte que estem estudiant trobem mostres abundants d'aquestes construccions:

amb prou feines (OC/5, 69)

el cas és que (69)

anar per les branques (70)

allò que se'n diu (70)

sense embuts (71)

marxà com una seda (71)

La veritat on sigui (73)

i a més algunes presenten un cert grau de creativitat per part de l'autor: «caigués qui caigués» (OC/5, 70), (en lloc de la més freqüent «caigui qui caigui»); o bé: «cara a cara, i l'arma a la pota» (69).

També cal citar dins aquest grup de construccions idiomàtiques les parèmies i els refranys.¹⁰ Com veurem, no podem classificar els exemples que trobem al nostre text com a parèmies perquè no els hem trobat l'ús popular o antic, però sí com a refranys, ja que la forma és sentenciosa i el·líptica i expressen un pensament a manera de judici: «ja és cosa sabuda que la gent d'una certa edat s'estimen més deu marrades que una dreuera» (OC/5, 70). Aquesta dita representa ben bé el saber popular, sempre conservador, i encara que no l'he trobada en els diversos reculls de parèmies que he consultat, si més no de forma literal, és evident que Riba l'està utilitzant com a refrany. Alguns refranys coneguts que transmetrien una idea semblant podrien ser: «No deixar les vies velles per les novelles»; o bé «A poc a poc se va lluny» (Conca, Guia 1996, 57, 250, 284).

¹⁰ Seguint el DIEC2, considerem 'parèmia' o 'proverbi': «Màxima, dita, d'ús popular, antiga, especialment que conté un ensenyament»; considerem 'refranys': «frase que, en sentit directe o al·legòric, i generalment de forma sentenciosa i el·líptica, expressa un pensament a manera de judici en què es relacionen almenys dues idees».

El segon exemple d'aquest tipus de construcció s'allunya encara més de la forma fossilitzada de la parèmia, però recorda altre cop la saviesa popular: «aqueixa trista llei que multiplica la cogula entre els blats i el lladre entre la gent de bé» (OC/5, 69).

Altres trets col·loquials es poden veure en la tria del lèxic pròpiament dit, per exemple: 'pujar', pel verb més neutre 'créixer', dins la frase «pujaven tan ben nodrits» (69), o bé 'donar', dins «i com que l'ofici donava» (69), pels més tècnics 'produir' o 'rendir'.

Incloc també en aquest apartat alguns desplaçaments emfatitzants dels elements de l'oració, típics del llenguatge oral, per exemple: «Els sermons, no cal dir que avorreixen la mainada» (70).

4.2.5 Cultismes

Riba, coherent amb la tradició de la rondalla descrita per Lavinio (1982, 101), barreja en el seu text alguns termes connotats com a no col·loquials.

Hi trobem sobretot cultismes com 'bèl·lic' (OC/5, 71), 'morigerat' (69), etc, i també tecnicismes que mostren una imitació del llenguatge de la justícia i de la política. Per exemple verbs com 'al·legar' (71), expressions com «podem prescindir de parlar» (71), «es declara insuficient» (72), o substantius com 'els menors'(70), 'peremptorietat' (71), etc.

Dins aquest apartat incloc encara alguns termes que no podem considerar cultismes, però que sí que pertanyen a un registre especialitzat no gaire freqüent en els contes per a nens. Del llenguatge de la carnisseria en sentit propi, trobem aquí: 'palpissos' (69) (per al qual dins el CTILC hi ha un total de 27 resultats); 'tatxó' (72), en lloc del fabrià 'tatx', del qual parlarem més endavant; 'cansalada' (72). Aquesta contaminació entre diversos registres, en aquest cas entre un registre bèl·lic i el més casolà de la carnisseria, és utilitzat per Riba com a recurs humorístic.

4.2.6 Trets lingüístics generals

Ens fixarem ara en aquells trets del llenguatge de l'obra que no es poden considerar conseqüència del gènere al qual pertany, i que ens donaran, doncs, informació sobre l'idiolecte de l'autor en el moment de la seva creació. Parlarem per sobre d'algunes qüestions d'ortografia, morfologia i sintaxi respecte a les quals podem aprofundir consultant l'estudi de M.P. Perea (2012) i ens aturarem amb més deteniment sobre el lèxic.

4.2.7 Ortografia

Ja hem vist alguns exemples de formes prefabrianes a les quals podem afegir: ‘totduna’ (OC/5, 70), ‘vintisset’ (71), ‘vetaquí’ (71), que Sullà conserva segons l’original en la seva edició. Com sabem, Riba no va tenir ocasió de revisar el seu text en un moment posterior, si no, probablement hauria modificat totes aquestes formes, com ho va fer efectivament en el cas de *Perot Marrasquí* per a la forma ‘totduna’, que canvia en ‘tot d’una’ ja el 1924 (Quintana 2007, 76).

4.2.8 Morfologia

Veiem en aquest text algun pronom proclític en forma plena: «els caus **ne** van plens» (OC/5, 69), al costat d’altres en forma reforçada: «del ball **en** sortiren festeigs» (73). Segons Perea (2012, 357-8), la solució general en els textos de Riba és en aquests casos la forma reforçada, és a dir la que correspon a l’estàndard i el barceloní, tot i que també s’aprecien formes plenes sobretot en el cas del pronom ‘en’.

Si fem una recerca al CTILC veiem com efectivament la forma ‘ne’ anteposada a un verb només té 8 ocurrences dins de l’obra ribiana recollida, i 7 d’aquestes són a la primera versió de *l’Odissea*. A la segona versió de *l’Odissea* Riba va considerar necessari corregir aquestes formes és a dir que en l’evolució del seu llenguatge veiem com la seva intenció és de no allunyar-se de l’estàndard.

Pel que fa al possessiu ‘llur’, Perea (2012, 360) també ha notat que Riba l’utilitza de forma molt freqüent, tot i que en una carta de 1941 ell mateix comentarà a Josep Pous i Pagès que hauria preferit renunciar-hi (Guardiola 2005, 174): «Crec impossible ressuscitar mots gramaticals [...]. Si ara fos a començar, jo mateix potser renunciaria al *llur*, que uso sistemàticament». Aquest és, doncs, un exemple de l’actitud de Riba d’acceptació disciplinada de les regles gramaticals. Cal dir, tanmateix, que si Fabra, a la *Gramàtica* considerada ‘oficial’¹¹ (Fabra 1918, 62) posa ‘llur’ dins el quadre dels adjectius possessius, també diu que es tracta d’un possessiu arcaic.

11 La *Gramàtica* de 1918. Cito per la primera edició, però se’n pot consultar l’edició de 1933 en facsímil en línia a la pàgina web de l’IEC.

4.2.9 Sintaxi

Esmento encara alguns fenòmens sintàctics rellevants que trobem en aquest conte però no m'hi entretindré i remeto al treball de Perea ja citat per a aprofundiments:

- concordança del participi amb el complement directe («no hi hagué pietat per qui mai n'havia tinguda», *OC/5*, 73);¹²
- concordança de 'gent' en plural («la gent [...] s'estimen més deu marrades...», 70; «eren mala gent», 73);
- indicacions temporals (vacil·lacions: «al primer dia», però «el segon dia», 70);¹³
- temps verbals (preferència pel passat simple 'fou', 'ideà', 'cercà' etc)
- ús de la perifràstica de futur («anava a amollar», 71);
- vacil·lació en l'ús de 'com' i 'com a' («Els uns atacaven com a lleons i els altres es defensaven com a tigres», 72; «giravoltaven com arestes en un torbellí de flames», 72; «eren mala gent, però moriren com a herois», 73);
- vacil·lació en l'ús de 'per' i 'per a'.¹⁴

4.2.10 Lèxic

Em fixaré ara de forma aprofundida en alguns aspectes del lèxic d'aquest conte que plantegen alguns problemes interessants. El treball de Perea que he citat abundantment aprofundeix sobre els aspectes d'ortografia, morfologia i sintaxi però passa de forma superficial sobre aquestes qüestions.

En primer lloc, ens cal fixar-nos en alguns termes que no apareixen al DGLC, el qual com ja sabem va aparèixer en una data posterior, però que ens serveix com a punt de referència.

- **trapacer** (*OC/5*, 69): no apareix, tampoc amb formes ortogràfiques diferents, al DGLC, però sí al DCVB i al DIEC2 amb la forma 'trapassar'.
- **salta-camins** (*OC/5*, 69): al DGLC només apareix 'saltamarges', com a 'lladre de camps', i igualment al DCVB. Al CTILC només hi trobem una ocurrència de 'salta-camins', en una obra de Joaquim Ventalló de 1968.
- **tatxó** (de cansalada) (*OC/5*, 72): no apareix als reculls lexicogràfics sota aquesta forma, però és un derivat de 'tatx', «Porció d'una cosa que hom en separa per comprovar-ne la qualitat» (DGLC i DIEC2).

¹² Veg. Perea 2012, 366-7.

¹³ Veg. Perea 2012, 369-70.

¹⁴ Veg. Perea 2012, 367-8.

- **viuda** (OC/5, 70): Veiem com Riba utilitza aquí la forma que després Coromines defensarà aferrissadament sense aconseguir incloure-la a la segona edició del DGLC. L'any en què surt publicat el conte aquesta era la forma més freqüent segons el CTILC i per altra banda el propi Fabra l'acceptava amb la indicació 'h.' ('habitualment') al *Diccionari ortogràfic* de 1917.¹⁵ De tota manera, dins l'obra de Riba¹⁶ recollida al CTILC i també a la correspondència que no hi és inclosa aquest és l'únic cas en què trobem aquesta forma i no 'vídua'. Riba segueix, doncs, disciplinadament les indicacions fabrianes, excepte aquí.
- **dugues** (OC/5, 70): Trobem aquesta forma del català familiar del femení de 'dos', molt estesa al parlar viu de Barcelona, Girona, etc (DECat, 3: 192), però no acceptada per Fabra.

Continuem ara amb aquells termes que plantegen problemes per altres motius. Alguns d'aquests presenten un ús dubtós.

- **vianda:**

DCVB, 1. Menja, comestibles; 2. llegum i hortalisses;

DIEC2, f. Menjar² 1. «Es proveiren de prou vianda per al llarg viatge. Van servir les millors viandes de la comarca».

DGLC, nom genèric de tot allò que hom menja.

L'ús que en fa Riba és dubtós perquè recorda el sentit del *viande* francès, especialitzat exclusivament per a la carn:

només de la **vianda** que sobrava a la seva nombrosa família en proveïa les tres botigues de caça i ocelleria més ascreditades de la capital. (OC/5, 69).

Si en aquest cas no en tenim la certesa, cal dir que altres ocurrences d'aquest terme en altres contextos ribians també ens deixen aquest dubte; per exemple a l'*Odissea*, tant en la versió de 1919 com la de 1953:¹⁷

I en ser que el Cíclop s'omplí l'enorme ventrell de **viandes humanes**» (Od. 1912, 2: 17); «Quan el Cíclop per fi va haver-se omplert la gran panxa de **viandes humanes**. (Od. 1953, 165)

¹⁵ He consultat la versió recollida a l'OC de Fabra, volum 4, que correspon a la segona edició, de 1923.

¹⁶ El CTILC recull una primera ocurrència al *Primer llibre d'estances*, de 1919, mentre els exemples que he trobat a la correspondència són ja del 1938 i del 1949 (Guardiola 1989, 493 i 1991, 392).

¹⁷ La versió de l'*Odissea* de Riba recollida al CTILC és la de l'editorial Alpha, de 1953 (Od. 1953).

Per altra banda, fent una recerca al CTILC, amb filtre cronològic 1914-23, de 105 resultats trobats, n'hi ha alguns que mostren aquesta mateixa ambigüitat, i dos on clarament el sentit és el de 'carn':

En estreta cautivitat, en aquarium per exemple, (la carpa) menja **viandes** i deixa per elles els grans i altres productes vegetals. (Darder, Francesc d'Assís, 1915. *Piscicultura industrial*)

100 grams de **vianda** magra donen 80 calories; 100 grams d'arroç, 345 calories; 100 grams de pa, 257 calories; 100 grams de patates, 98 calories. (J. Tarruella i Albareda, 1917. *Higiene de l'alimentació*)

És cert que tots dos casos representen el món de les ciències, on les influències lingüístiques poden ser diferents de les habituals.

Per altra banda, però, a l'*Atlas lingüístic del domini català* (Veny, Pons i Griera 2003, 2: mapa 386) a la pregunta semàntica sobre què vol dir el mot 'vianda' les respostes són vagues a tot el territori, excepte a la zona d'influència francesa, on vol dir 'carn': això és, al Rosselló, al Conflent, al Capcir, a l'Alta Cerdanya (però no a Llúvia), i al Vallespir. Curiosament, també a Cubells (Noguera).

Afegeixo a més que al *Diccionari Descriptiu de la Llengua Catalana* (DDL) aquesta accepció sí que hi és recollida.

- **juí**: Segons Coromines (DECat, 4: 934), aquesta és la forma més popular per a 'judici', tot i que el lingüista també proposa una certa distinció sinonímica que de tota manera no seria rellevant aquí. Segons Veny (2007, 65), es tracta simplement d'un dialectalisme i efectivament, sempre segons Coromines (DECat, 4: 935), la forma usada per Riba actualment hauria deixat de pertànyer al llenguatge parlat en català central, però restaria plena de vigor no sols a València i a les Illes, sinó encara a Tortosa, d'on, recordem-ho, era originari el pare del nostre autor. La pregunta seria, doncs, si Riba utilitza 'juí' com a forma marcada de registre popular, o bé com a dialectalisme pertanyent al llenguatge patern; en tot cas, a partir de 1919 ja no en trobem ocurrences en la seva obra.

Acabo aquest apartat dedicat al lèxic amb el grup de mots que representen diversos tipus de tractaments, i que Riba usa per als diferents personatges, començant pel mateix Guillot, anomenat Mestre Guillot.

Cap d'aquests tractaments no es pot considerar genuí en català, i sobretot no ho és el 'don' de «don Conill de Flairabrisés», però tampoc no ho és ni tan sols el 'Mestre' de «Mestre Guillot». Segons les definicions dels diccionaris, és 'mestre' qui ensenya o és capaç d'ensenyar, o bé el menestral capaç de fer el seu ofici independentment i ensenyar aprenents (DIEC2; GDLC; DGLC), però el tractament 'mestre' només s'aplicaria a músics o

artistes, a certs religiosos, o bé com a vocatiu per a un desconegut. És cert que al CTILC trobem molts exemples de la mateixa forma utilitzada per Riba al nostre conte: Sagarra parla de «mestre Adam» a la seva traducció de la *Divina Comèdia* (1947), i molts homes de la cultura són anomenats de la mateixa manera en múltiples publicacions, sense que hagin de ser necessàriament músics. El mateix Pompeu Fabra és anomenat sovint 'Mestre Pompeu Fabra' en senyal de respecte, però ni tan sols el DDLC recull aquesta accepció.

Dit això, l'ús que en fa Riba en aquest conte es pot inscriure altre cop en la imitació de l'estil rondallístic. Per una banda, 'mestre', 'compare', 'Missenyor', 'Don', són termes connotats com a arcaics, i per l'altra recorden concretament algunes obres en les quals Riba s'inspirava, des del *Roman de Renard* a les faules de La Fontaine. Del primer, a més, pren la inspiració per als noms d'alguns personatges, el gall Chantecler i els dos fills de Renard, Percehaie i Malebranche, però sobretot la profusió dels diversos tractaments, 'sire', 'compère', etc; de La Fontaine no cal insistir en el famós '*Maître Corbeau*', traduït a més per Carner com a 'mestre corb'.¹⁸

Resumint, doncs, els aspectes interessants referits al lèxic en aquest conte primerenc de Carles Riba, veiem com ja en aquest moment la intenció de l'autor és seguir les indicacions fabrianes, les quals, però, encara no han estat fixades, de manera que hi trobem algunes vacil·lacions, sobretot pel que fa a l'ortografia de certs mots.

Hi trobem també alguns termes que Fabra no recollirà al DGLC però Alcover al DCVB sí, com per exemple 'trapacer' (al DCVB amb la forma 'trapasser'); d'altres que són exclusius de Riba, com 'salta-camins', calcat sobre 'saltamarges'; trobem també algunes formes dialectals o localismes que Riba abandonarà en la seva obra posterior, com 'juí' o 'dugues'.

Pel que fa a l'estil del conte, veiem com algunes de les tries lèxiques són coherents amb el gènere dins el qual podem incloure'l. Així veiem com s'hi barregen alguns trets que li donen un aire de col·loquialitat amb alguns termes que pertanyen a un lèxic culte o bé especialitzat. Dins aquest apartat podem esmentar els diversos tractaments, des de 'Don' a 'mestre', passant per 'missenyor'.

Per acabar, citem el cas especial de 'vianda', mot que Riba utilitza amb una accepció que ni Fabra ni els altres diccionaris no recullen fins avui, però que sí que trobem al DDLC, en la seva versió encara consultable exclusivament en línia. És clar, doncs, que es tracta d'una accepció que cal considerar legítima.

18 Veg. La Fontaine 1921 i l'edició més recent, a cura de Subirana (1995).

4.3 Sis Joans

4.3.1 Consideracions preliminars

Les aventures d'aquests sis Joans són especialment útils per a aquesta investigació per diversos motius. En primer lloc, en compondre aquests contes Riba fa, segons les seves pròpies paraules, «uns utilíssims exercicis de simplicitat» (OC/5, 270),¹⁹ és a dir que la seva intenció és aquí també, i potser de manera encara més palesa que al *Guillot, bandoler*, crear un producte assequible a un públic ampli. Estic d'acord en part amb Lluís Quintana que en el seu comentari d'un altre escrit de Riba per a infants, *Perot Marrasquí*, afirma que es tracta d'un «bon llibre destinat a un lector que no existeix» (Quintana 2007, 80) però deixant de banda si aquest lector existeix o no, el que ens interessa és veure quines estratègies utilitza Riba per intentar arribar-hi.

En segon lloc, la cronologia de creació dels textos ens proporciona dues fotografies d'un mateix estil de llenguatge amb una distància de deu anys, el temps transcorregut entre *Joan Feréstec*, el primer dels contes que estudiarem, publicat el 1918, i *Joan Drogo*, l'últim, que apareix per primer cop dins el recull publicat el 1928.

Per altra banda, la darrera revisió dels textos va ser feta pel seu autor el 1951, en una situació històrica, lingüística i personal totalment diferent i això ens proporcionarà informacions interessants. Hi trobem a més un text d'introducció escrit per ell mateix al moment de la publicació del recull complet i que s'adreça, a diferència de la resta, a 'la gent gran', amb totes les diferències d'estil que veurem que això representa.

La idea inicial dels contes sobre un personatge anomenat Joan va partir de l'editor Antoni Muntanyola, que ja havia encarregat a Josep Morató un *Joan Mofeta*. El mateix any 1918 també va encarregar a Carles Riba dos contes més, que serien *Joan Feréstec* i *Joan Barroer*, i encara un altre, *Joan Brut*, que però no es va arribar a publicar per problemes de l'editorial. Riba hi va continuar treballant pel seu compte i va escriure tres contes més: *Joan que turmentava les bèsties*, *Joan Golafre* i *Joan Drogo*, que acabarien apareixent junt amb els tres primers sota el títol *Sis Joans* a l'editorial La Mirada l'any 1928. El text d'aquesta edició, és a dir la primera de la versió conjunta de tots sis contes és la que ha estat entrada al CTILC, sense la part titulada «Paraules a la gent gran». Posteriorment, Riba encara en va fer una revisió per a l'editorial Joventut, que seria publicada el 1951, i és aquesta versió que recull Enric Sullà a la seva edició de les *Obres Completes* (1986-92).

¹⁹ Cito per l'edició de Sullà (OC/5) si no ho indico altrament.

En un primer moment vaig basar per comoditat la meua recerca en el text fixat per Sullà, ja que tal com ens diu ell mateix a la «Nota a l'edició»: «el criteri que he aplicat ha estat d'adoptar les solucions de l'última edició de què va tenir cura Carles Riba mateix» (Sullà 1992b, 64). Aquesta afirmació autoritza el lector a veure-hi la reproducció del text de 1951, però l'editor hi ha introduït alguns canvis que poden portar a conclusions equivocades. Ell mateix en realitat ho adverteix una mica més avall a la mateix *Nota* (Sullà 1992b, 64), però amb una formulació que pot confondre un lector poc atent: «tan sols quan hi ha hagut alguna vacil·lació estrictament ortogràfica, l'he corregit d'acord amb les normes vigents». Veurem en el seu moment quins són aquests canvis que Sullà aplica al text de Riba.

Dels sis contes, n'he triat el primer, *Joan Feréstec*, i l'últim, *Joan Droppo*, i n'he col·locat les edicions que indico a sota.

De *Joan Feréstec*:

- Primera edició, il·lustrada, Muntañola, 1918
- Primera edició dins el recull *Sis Joans*, no il·lustrada, La Mirada, 1928
- Segona edició del recull, aquest cop per a Ed. Joventut, il·lustrada, 1951
- Edició Sullà dins *Obres Completes/5. Narrativa*, Ed. 62, 1992

De *Joan Droppo*:

- Primera edició (en absolut), dins el recull *Sis Joans*, sense il·lustracions, La Mirada, 1928
- Segona edició, aquest cop per a Ed. Joventut, il·lustrada, 1951
- Edició Sullà dins *Obres Completes/5. Narrativa*, Ed. 62, 1992

El gènere

Ens tornem a trobar amb uns textos adreçats si més no teòricament a un públic infantil, i el model en què es basa Riba torna a ser el de la rondalla, aquest cop mantenint-ne fins i tot la tradicional fórmula d'inici: «Una vegada...»; amb lleugeres diferències per a cada conte: «... era un noi que es deia Joan» (*OC/5*, 271), «... era un Joan més brut que una guilla» (286), «...era un noi, que de més a més de dir-se Joan era molt ric» (296), «en una casa tenien un Joan tan droppo, que fins em fa venir mandra de contar-ho» (323).

En el seu comentari (Sullà 1992a, 42), Enric Sullà recull l'opinió general de la crítica que considera el primer, *Joan Feréstec*, d'estil esquemàtic i superficial mentre veu més qualitat en el darrer, és a dir *Joan Droppo*. Hi tornarem en parlar d'aquest, però de moment puc afirmar que *Joan Feréstec*, d'efecte molt més immediat, és perfectament coherent amb el gènere dins el qual el podem incloure.

Sullà també fa una afirmació que caldria analitzar més a fons respecte a les intervencions del déu cristià dins la trama dels contes:

del primer a l'últim conte: el narrador usa el mateix llenguatge farcit d'expressions religioses, invoca la providència a cada pas i no deixa de comentar situacions i actituds, amb l'objectiu de subratllar la moral final. (Sullà 1992a, 42)

Segons Max Lüthi (1982, 76), els personatges divins cristians, dins els quals l'estudiós inclou no només Déu sinó també els sants o els diables, no haurien d'aparèixer als contes, «sono solo dei falsi sostituti dei vari esseri soprannaturali delle fiabe», però en canvi mostra algun exemple de la seva presència en contes serbo-croats. De tota manera, insisteix més endavant, malgrat aquests exemples, «Nel mondo autentico della fiaba, non c'è bisogno di scomodare Dio affinché metta tutto a posto; l'ordine si instaura per forza propria» (Lüthi 1982, 125).

En la tradició catalana és cert que sovint l'element màgic és introduït per algun sant o 'Nostro Senyor' mateix, però caldria tenir en compte quines rondalles van ser reelaborades pels autors dels reculls, en gran part capellans, des del mateix Verdaguer a mossèn Alcover.²⁰ En el cas que ens ocupa, Riba ha estat classificat sempre com a autor catòlic, i de fet ha estat sovint criticat per alguns sectors per aquest motiu, però caldria veure fins a quin punt les aparicions divines que presenta, si més no en els seus contes, no responen a un simple recurs literari, coherent amb el gènere. Per altra banda, és interessant de veure com un autor en principi tan poc religiós com Oscar Wilde pot utilitzar en els seus contes les intervencions del Déu cristià (pensem en el final de *The Selfish Giant*, per dir-ne només un exemple).²¹

La llengua

Veurem els aspectes lingüístics que es relacionen amb el gènere, com ara la tria d'una llengua que recorda d'alguna manera l'oralitat tot i que és elaborada literàriament, i també aquells que hi puguin estar en contrast. En concret, veurem l'evolució d'aquests aspectes entre el primer conte i l'últim, i també com les «Paraules a la gent gran», pel fet de tenir un destinatari diferent, mostren alguns fenòmens específics. Per a això, ens fixarem especialment en el lèxic.

Pel que fa a la morfologia i la sintaxi, tal com havia fet amb *Guillot, bandoler*, esmentaré aquí alguns usos interessants de Riba en aquests textos, remetent al treball ja citat de M.P. Perea (2012) per a aprofundiments.

20 Dec aquesta consideració al Dr. Josep M. Pujol (1947-2012).

21 «And the child smiled on the Giant, and said to him, 'You let me play once in your garden, to-day you shall come with me to my garden, which is Paradise'».

- De forma coherent amb el que havíem dit al conte anterior, ja no trobem aquí cap cas de **pronom proclíctic en forma plena**, excepte un cop a la primera edició de *Joan Drogo* i Riba el modifica a la segona (veg. més avall).
- Trobem en canvi, també de forma coherent amb el que havíem dit, el possessiu **llur**, tot i que només a les «Paraules a la gent gran», que com veurem és un text especial, i a *Joan Drogo*, que presenta una llengua més elaborada, i no a *Joan Feréstec*.
- Continuen les vacil·lacions en l'ús de **per / per a** davant d'infinitiu, tot i que algunes es corregeixen a la segona edició.
- **Quantitatiu** amb la preposició 'de' (Perea 2012, 363): 'tanta de felicitat' (dins «Paraules a la gent gran»); 'tanta de feina', 'tanta de gent' (dins *Joan Feréstec*).
- El temps verbal narratiu és gairebé de forma exclusiva el **passat simple**, tot i que en algun cas trobem també el passat perifràstic. En l'anàlisi de variants veurem fins a quin punt aquesta és o no una decisió radical de l'autor.

4.3.2 «Paraules a la gent gran» (OC/5, 269-70)

Riba va escriure unes pàgines de presentació dels seus contes sobre sis Joans al moment de fer-ne l'edició en forma de volum l'any 1928. En aquestes poques pàgines, l'autor vol presentar-los a aquells que seran els responsables de fer-los llegir als vertaders destinataris que són els nens.

El to és col·loquial, com en els contes pròpiament dits, però veurem algunes característiques que l'allunyen de l'estil de la resta del recull. Són col·loquials, per exemple, les marques de subjectivitat que ens recorden la llengua oral, com ara alguna exclamació: «Ai, que aniríem lluny!» (OC/5, 269), i també alguns mots que denoten unes tries lèxiques en aquesta direcció: el verb 'reparar-se', per exemple ('s'hi han reparat', OC/5, 269).

És en algunes tries lèxiques que veiem la distinció respecte a la resta de l'obra. Els mots com el verb 'reparar-se', que són els que ens esperariem en un conte infantil, són pràcticament inexistents, mentre hi trobem amb gran freqüència d'altres de registre més elevat. Això ens permet, per altra banda, esbrinar quins eren efectivament, per a Riba, els mots de registre elevat, adients per a unes paraules dedicades a adults i no a un públic infantil. Ens fixarem només en alguns exemples que em semblen representatius, i els analitzaré recurrent al CTILC.²²

²² Cal tenir en compte que el CTILC no recull les introduccions i per tant no hi han estat entrades aquestes «Paraules a la gent gran».

- **reparar-se**: tant si es tracta d'una «formació onomatopeica damunt el radical *pap-*, imitador del so de cosa voluminosa que cau», com diu DCVB, com si, més probablement, és un verb derivat de *pap* «guier dels ocells etc», derivat del verb llatí infantil PAPPARE 'menjar' (DECat, 4: 243-4), aquest és un mot marcat semànticament, i molt adient a un context de conte infantil. Efectivament, excepte les tres ocurrencies dins *Sis Joans* no el trobem en cap altre text de Riba (CTILC).
- **infant**: dels mots que indiquen 'nen', Riba utilitza 'infant' dins *Sis Joans* només en aquest cas o dins *Joan Droppo*. Segons el DGLC, sembla que el terme més neutre és 'nen' («*infant*: nen, noi petit; *nen*: noi petit»), però a l'entrada 'criatura' amb aquesta accepció el mateix diccionari remet només a 'infant'. Pel que fa a Riba, ell utilitza preferentment 'criatura' (16 ocurrencies dins *Sis Joans*, CTILC) però la seva tria evoluciona i al darrer dels contes prefereix 'infant' (6 ocurrencies totes a *Joan Droppo*, CTILC).
- **conhort**: segons Coromines (DECat, 2: 882), és un mot popular però fora del Principat i sobretot «És un dels mots que foren represos amb més braó pels homes de la Renaixença», tot i que «l'entusiasme amb què se'n serviren [...] s'entebeí una mica a fi de segle». Riba l'utilitza, doncs, de forma coherent aquí i no als contes pròpiament dits, i en general a la seva obra només a la primera època (CTILC, 5 ocurrencies a l'obra de Riba; *Històries extraordinàries*, 1915; *primer llibre d'Estances*, 1919; primera versió de l'*Odissea* [Od. 1919]; *L'ingenu amor*, 1924).
- **avençat**: el mateix passa amb aquesta forma del verb 'avençar', que Riba utilitza aquí però no als contes, i que per altra banda abandona completament a la resta de la seva obra a partir dels anys 20 (CTILC, 16 ocurrencies a l'obra de Riba; 13 de les quals a *L'Antic orient*, 1920, i la resta a *Històries extraordinàries*, 1915, i primera versió de l'*Odissea* [Od. 1919]).
- **àdhuc**: si per a Pericay i Toutain (1997, 119) es tracta d'un arcaisme inacceptable, Coromines, en canvi (DECat, 1: 51), tot i admetent que als anys 20-30 alguns autors el defugien perquè el consideraven pedantesc, afirma que arriba a «figurar fins en la ploma dels estilistes millors i més parcs en arcaïsmes». Per a Riba en tot cas no es tracta d'un terme adient per a contes infantils i l'utilitza dins *Sis Joans* a part d'aquí només un cop a *Joan que turmentava les bèsties* i tres a *Joan golafre*, que és per altra banda el penúltim del recull. Veurem en l'apartat sobre *Joan Droppo* l'evolució del tipus de llengua entre els primers contes i els darrers.
- **ver, vera**: tampoc aquest adjectiu és adient, per a Riba, per a contes infantils, dins els quals prefereix 'veritable'; l'utilitza en canvi de forma prou freqüent quan escriu poesia. Al CTILC trobem 21 ocurrencies

de ‘ver, vera’ en tota l’obra de Riba, sempre a la poesia, amb la sola excepció d’una ocurrència dins *Històries extraordinàries*, de 1915. ‘Veritable’ es troba en canvi en 26 ocasions, en textos de tota mena, tant poètics com de prosa com també a les cartes.

Pel que fa a les altres formes, ‘vertader/verdader’, d’ús prou freqüent a l’època com podem comprovar consultant el CTILC²³ i sobre les quals hi va haver posteriorment desacord entre Coromines i Moll (veg. DECat, 9: 136 i també la carta de Joan Coromines a F. de B. Moll dins Ferreter, Pujadas 2002, 291 i 293), Riba es posiciona amb Fabra, i prescindeix de totes dues. Efectivament, al DGLC no apareix cap de les dues formes, i ‘ver, vera’ remet a ‘veritable’; Riba no utilitza mai ‘verdader’ i ‘vertader’ en una sola ocasió.

Les dues edicions

Taula 1. Quadre de variants entre la primera edició, de 1928, i la de 1951

	1928	1951
1	el mitjà dels homes	la mitjanía dels homes
2	males conseqüències adequades	∅ conseqüències adequades
3	i encara, gràcies	i encara gràcies
4	deformador	deformant
5	que per a fer veure	que per ∅ fer veure
6	mereixerà de no adonar-se’n	mereixerà que no se n’adoni
7	ací	aquí

Com veiem, el nombre de variants tant substitutives com destitutives és mínim i no hi ha cap variant instaurativa. Algunes correccions són adequacions a la normativa fabriana (**mitjà > mitjanía**), és a dir que són conseqüència del desig d’adequació al codi lingüístic (Veny-Mesquida 2004), mentre en d’altres veiem un afany de precisió (**deformador > deformant**, eliminació de la coma a la variant 3), o bé d’estilització amb la supressió d’elements superflus (**males conseqüències adequades > ∅ conseqüències adequades**). Ho veurem també en analitzar les diferents edicions dels contes.

- mitjà > mitjanía

Riba corregeix segons el DGLC que no admet ‘mitjà’ com a substantivació de l’adjectiu, i utilitza, doncs, ‘mitjanía’, que hi apareix amb l’accepció: «terme mitjà entre dos extrems».

²³ Els índexs de freqüència que trobem al CTILC durant el període 1914-59 són els següents: ‘verdader’ 299, dels quals 252 entre 1914 i 1928; ‘vertader’ 284, dels quals 136 entre 1914 i 1928; ‘veritable’ és clarament el més freqüent amb 4.413 ocurrències en tot el període; ‘ver’ 1.095.

- **deformador > deformant**

L'afany de precisió porta Riba a preferir el sufix '-nt' per a aquest adjectiu verbal: si fem una recerca al CTILC ens adonem que, si bé tots dos adjectius són utilitzats amb valors equivalents fins un cert moment de la primera meitat del segle XX, els diversos autors prefereixen el segon en referència a 'miralls', 'vidres' etc. Cal dir que si no trobem ocurrencies de 'deformant' a partir de 1937 i 'deformador' és utilitzat fins i tot en una ocasió com a qualificatiu de 'vidre',²⁴ això és degut al fet que 'deformant' no apareix al DGLC. Riba no ho té en compte, ja que un mot derivat, com veurem més endavant, no necessàriament ha de tenir cabuda en el diccionari.

- **mereixerà de no adonar-se'n > mereixerà que no se n'adoni**

Veurem la preferència de Riba per la **posició proclítica** del pronom feble en comentar els contes pròpiament dits.

- **ací > aquí**

Perea (2012, 360) nota que, en el corpus ribià que estudia, la primera forma domina numèricament sobre la segona, però recordem que aquest corpus només arriba fins el 1935. Com veiem aquí, el criteri de Riba canvia posteriorment.

- **per a > per**

La variant núm. 5 és una correcció de 'per a' davant d'infinitiu. Efectivament, a la versió de 1928 trobàvem «**per a** fer veure allò que no es pot veure s'han inventat els símbols», que no seguiria la pauta d'utilització fabriana que ha estat descrita per Coromines, Solà i molts altres gramàtics que s'han ocupat de la qüestió. De tota manera, cal dir que Riba no modifica altres casos similars, com per exemple: «se n'han valgut descaradament **per a** donar lliçons al públic».

4.3.3 Joan Feréstec, el primer dels sis Joans (OC/5, 271-8)

Una llengua amb aires de col·loquialitat

Els primers contes de la sèrie eren àlbums il·lustrats: *Joan Feréstec* va aparèixer el 1918 en un volum format 18 × 18 amb dibuixos de Junceda, i aquest fet té el seu pes en les tries lingüístiques de l'autor dels textos. El to és directe i l'estil concentrat, com ho demostra, per altra banda, la llargada del conte: a l'edició de Sullà *Joan Feréstec* ocupa set pàgines, contra les setze de *Joan Drogo*, l'últim de la sèrie, que apareixerà deu anys més tard.

L'autor en va revisar el text en dues ocasions: per a la primera edició conjunta dels sis contes, l'any 1928 (La Mirada), que apareixerà sense

24 «un món vist a través del vidre deformador d'un trastorn delirant» (Abella i Gibert 1958).

il·lustracions, i per a l'edició de 1951 (Joventut), amb dibuixos de J. Narro, que és la que recull Sullà a *Obres Completes/5. Narrativa (OC/5)*. Per a l'anàlisi lingüística he tingut en compte aquestes diferents versions i en presentaré la col·lació, però també comentaré l'edició de Sullà, que, com he dit més amunt, presenta algunes variants que cal indicar.

D'acord altra vegada amb el gènere al qual es vol adaptar, l'autor utilitza una llengua amb aire de col·loquialitat però en realitat elaborada literàriament (vegeu més amunt, al capítol sobre *Guillot, bandoler*). Cal entendre en aquest sentit el comentari de Serrahima: «Hauríem de parlar d'una imatge literària del to col·loquial, que en el darrer dels contes, 'Joan Drogo', s'enfila molt amunt sense deixar de ser el que és» (Serrahima 1972, 330).

Veurem en parlar de *Joan Drogo* com cal matisar la segona part d'aquesta afirmació: en l'últim dels contes del recull la llengua és intencionadament poètica i el to col·loquial simplement decoratiu.

Marques d'oralitat

Com a *Guillot, bandoler*, trobem aquí també un gran nombre de marques d'oralitat que donen aire de col·loquialitat al llenguatge: «com si us digués» (OC/5, 271), «Ja veieu» (271), «espereu-vos» (271), «ja us dic jo que» (271), etc, i també d'exclamacions: «Qui atura un mestre...!» (275), «Que és trista la vida d'un bulldog!» (274); o bé de dislocacions: «La mare, tot era fer sospir i exclamar...» (271).

Per altra banda, hi trobem també moltes construccions idiomàtiques, i veurem quin ús hi fa l'autor de cultismes i arcaïsmes. A més, hi veiem una marcada preferència per les formes derivades que em sembla rellevant i que estudiarem a continuació.

Creació de mots

Els romanistes que han estudiat les característiques del llatí vulgar hi han trobat coincidències amb els parlars populars, i veurem com algunes d'aquestes es poden aplicar al nostre text.

Einar Löfstedt ([1959] 1980, 32), per exemple, parla en tots dos casos d'assimilacions, de pleonasmes, i sobretot, cosa que ens interessa aquí, de la «sostituzione di espressioni logore, appassite o scolorite con espressioni concrete, corpose, spesso rozze». Riba també pretén afegir corporeïtat i color als mots per donar un to popular al seu llenguatge utilitzant el recurs de la derivació, tot i que, com veurem, aquest no n'és l'únic motiu.

La derivació, per altra banda, especialment en els casos en què ens trobem sufixos de tipus valoratiu (augmentatius, diminutius o despectius),

es relaciona amb un altre tret del llatí col·loquial de què parla Löfstedt, i que coincideix en general amb els parlars col·loquials, i aquest és el subjectiu-emocional (Löfstedt [1959] 1980, 33 nota).

Ara fixem-nos per exemple en la frase següent del nostre text, on trobem en l'espai de dues ratlles quatre paraules derivades:

Doncs, vet aquí que un dia el nostre Joan degué llevar-se amb l'ànima **gatívola** exclusivament, perquè es sentia tot **rodoteulades**, **irritadís** i **esgarrapador**. (OC/5, 272)

Veurem en primer lloc quines són les formes de creació de mots que trobem efectivament en el nostre text i ens fixarem en quines de les formes resultants són mots lexicalitzats. Per a això, ens basarem en el DGLC i veurem quines formes hi són recollides, tenint en compte, però, que algunes no hi apareixen per la seva previsibilitat, com explicaré més endavant.

Quadre de derivats i compostos a Joan Feréstec

Taula 2. Derivació: sufixos i prefixos (quadre basat en Cabré 2002, 772-4)

-às/-assa	ullassos	morràs	
des-	desespantant		
-dís/ -dissa	irritadís		
-dor/ -a	esgarrapador	mormoladors	
-ej(ar)	fresseja	ronsejant	
-era	estarrufeta	juguera	
-et/-a	germanet germaneta	rialleta	
-í/-ina	salvatgins		
-ia *	ferotgia		
-íssim/ -a	dolorosíssim	violentíssim	eficacíssima
-ívol/ -a	gatívola	mengívoles	
-ment, adv	feréstegament		
-ment, subst	enravenxinament		
-ó/ -ona	ninó		

* Aquest sufix no és inclòs al quadre de Cabré (2002), però la mateixa autora en parla al cos del seu text.

Taula 3. Derivació zero o conversió

adj>subst	amorrada
-----------	----------

Taula 4. Composició

no incl. al DGLC	rodateulades	guarda-rodés
incl. al DGLC	busca-raons	

Per entendre en quins casos ens trobem davant d'una creació pròpiament dita o bé si es tracta d'un mot lexicalitzat, i tal com he indicat més amunt, cal tenir en compte que la previsibilitat del valor semàntic d'algunes formes derivades fa que no tinguin entrada al diccionari (tot i que el valor pragmàtic pugui no ser tan previsible: veg. Cabré, Rigau 1986, 77). Aquestes serien les unitats lexemàtiques formades amb sufixos valoratius: diminutius, augmentatius i despectius. Cabré i Rigau (1986, 74) inclouen aquests sufixos entre els aspectuals, segons la definició de Coseriu, i indiquen com «aplicats a radicals nominals, actuen com si fossin adjectius», és a dir que afegeixen un matis al radical, sense modificar-ne els trets. Així, podem diferenciar el valor del sufix *-et*, segons si apareix a la forma 'peuet', o a 'pitet'. Al primer cas, es tracta efectivament d'un valoratiu que el parlant interpreta encara com a tal, mentre al segon cas la forma ha estat totalment lexicalitzada i per tant tindrà una entrada pròpia al diccionari.

Dit això, de les formes que tenim al quadre anterior, tres sufixos són aspectuals (-às; -et; -ó) i per tant els lexemes resultants no seran inclosos al diccionari segons el que acabem d'explicar. De la resta, encara n'hi ha deu més que tampoc no són recollits al DGLC: **desespantar**, **esgarrapador**, **mormolador**, **estarrufer**, **juguera**, **irritadís**, **gatívola**, **amorrada** (subst.), **rodateulades**, **guarda-rodés**.

Són totes aquestes formes no recollides al diccionari (utilitzo el DGLC com a exemple i prescindeixo de si les recull en canvi el DCVB o un diccionari més modern com el DIEC2) les que ens interessin, perquè ens demostren l'interès de Riba per utilitzar un llenguatge més creatiu. Si a *Guillot*, *bandoler* es limitava a l'ús d'algun diminutiu, aquí trobem encara diminutius i també augmentatius, però sobretot un seguit d'altres formes que no podem classificar com a aspectuals. Totes són d'altra banda fàcilment interpretables i demostren a més la seva pròpia vitalitat i la productivitat dels afixos amb els quals s'han format.

Per altra banda, també cal relacionar aquests usos amb l'atenció i fins i tot la preocupació que a l'època havia mostrat Pompeu Fabra per la vitalitat dels diferents sufixos en català. Recordem en aquest sentit les múltiples *Converses* sobre aquest tema,²⁵ i en particular, pel que fa al sufix *-ívol*, el que escrivia el 12 de desembre de 1919:

25 Elisenda Bernal en nota al seu article ja citat, consultable en línia (<https://www.upf.edu/web/universitat/fabra-i-la-formacio-de-paraules-els-criteris-morfologics>, 2018-06-21), dóna una llista de les converses filològiques en què Fabra parla dels sufixos.

Cal, doncs, que [...] cerquem de vivificar els nostres sufixos fent-los aptes a produir nous derivats.

En el dialecte central la majoria dels sufixos de derivació eren com petrificats, incapaços de donar naixença a noves formacions. Comptant, per exemple, amb un nombre reduïdíssim d'adjectius formats amb el sufix 'ívol', aquests difícilment podien servir de model per a la formació de nous adjectius en 'ívol'; però Verdaguer introduí en la llengua literària una munió d'aquells adjectius, i 'ívol' pogué així esdevenir un sufix productiu, i fou possible la creació de nous adjectius terminats en 'ívol'. (Fabra 2010, 159)

Riba pretén, doncs, per una banda donar color al llenguatge del seu conte, i per l'altra seguir les indicacions de Fabra.

Fraseologia

Ja hem parlat del gran nombre de locucions idiomàtiques i de frases fetes que trobem a *Joan Feréstec* i que mostren altre cop la voluntat de l'autor d'acostar-se a una aparença d'oralitat, tal com havia fet a *Guillot, bandoler*. Vegeu el *Diccionari de locucions i frases fetes* (Raspall, Martí 1996) per a consultar accepcions etc:

- vet aquí; «i vet aquí tota la família tarada» (OC/5, 271, 272);
- anar a parar; «No sé pas on anirà a parar aquest noi» (271);
- «ben mirat!» (273, 275, 277);
- «cara de prunes agres» (274)
- perdre el món de vista: «havia perdut el món de vista» (274);
- I encara; «sinó en cas que li anés la vida. I encara» (275);
- «amb prou feines si» (277);
- «i tot el sant dia» (277).

De la mateixa manera, veiem una intencionalitat semblant a l'ús de parèmies de què hem parlat en comentar *Guillot, bandoler* en la frase: «que ell poc pensa en tu tant si plou com si fa sol» (OC/5, 277), que no pot no recordar al lector la coneguda cançó infantil: «Plou i fa sol, les bruixes es pentinen», sobretot si pensem que el tipus de públic al qual Riba s'adreça hauria de ser efectivament un públic infantil.

Cultismes o arcaïsmes?

Respecte a *Guillot, bandoler*, que hem estudiat anteriorment, aquest conte no presenta cultismes o arcaïsmes. La llengua utilitzada sembla la que ens esperariem d'un conte per a infants tot i que com veurem a continuació hi ha alguns mots que ens poden sorprendre.

Els termes que veurem a continuació poden semblar antiquats, però tenen sempre una justificació semàntica relacionada amb una fidelitat a Fabra portada a l'extrem. Vegem-los tots amb deteniment, fixant-nos en els comentaris de Fabra, però també en l'opinió de Coromines i en les ocurrences del CTILC.

- **llucar**: si Fabra recull al DGLC aquest hipònim de 'veure', donant-ne la definició «Saber veure, copsar, el sentit, l'essència, la qualitat, etc. (d'alguna cosa)», Coromines en canvi subratlla el fet que es tracta d'un verb que no apareix en cap text anterior al 1805, i tampoc l'utilitzen els clàssics de la Renaixença, de manera que sembla tenir una «magra història» i per tant ell no sembla gaire partidari del seu ús. Pel que fa a Riba, podem veure com l'utilitza aquí seguint una necessitat semàntica i atenint-se estrictament a l'accepció fabriana: «Però aquella vareta màgica de la Providència, que ningú no la **lluca** i va fent el seu fet, degué tornar a colpir En Joan» (OC/5, 274). Amb els anys, però, el mateix Riba sembla trobar-lo superflu, de manera que si, segons el CTILC, en trobem un total de 7 ocurrences de les diverses formes a la seva obra fins el 1928, ja no en trobem cap més als escrits posteriors a aquesta data. Cosa encara més interessant, Riba utilitza **llucar** a la primera versió de l'*Odissea*, però no a la segona, demostrant així que la modificació és totalment volguda.
- **afuar**: aquest verb té dues accepcions diferents, encara que segons Coromines totes dues deriven de 'fus', en el sentit «d'aprimar-se, pendre forma estirada com un fus» (DECat, 4: 239,b); la primera es relaciona amb la forma directament, mentre la segona col·loca el mot entre els verbs de moviment i significa «incitar a envestir || pron. llançar-se impetuosament sobre algú o alguna cosa...» (DGLC). El CTILC no diferencia les entrades segons l'accepció, però si llegim les 15 ocurrences d'**afuar** que recull en l'obra ribiana podem veure com totes excepte una, a més de la que hem trobat aquí, estan relacionades amb el moviment. Aquesta altra ocurrencia relacionada amb la forma es troba a la primera versió de l'*Odissea* però no a la segona, de manera que veiem com aquí altre cop Riba utilitza un hipònim fabrià, en aquest cas d'"aprimar", que li sembla semànticament útil però que més endavant abandonarà: «Les dents li creixeren i se li **afuaren**, el nas se li aixafà, les galtes se li feren totes penjants» (OC/5, 274).
- **furtar**: vet aquí un altre hipònim, en aquest cas del verb 'robar'. Fabra al DGLC n'ofereix la definició «robar d'amagat sense violència ni intimidació», és a dir exactament allò que fa un gat, que, com ens diu Riba, l'únic menjar que té és el que «es **furta** a la cuina a riscos del cop d'escombra o de l'amorrada als fogons roents o de la dutxa d'aigua gelada» (OC/5, 273). Altre cop, Riba utilitza l'hipònim adient, i altre cop també el deixarà de banda a la seva obra posterior. Efectivament, les tres ocurrences de **furtar** que el CTILC recull en

l'obra de Riba són del 1928 o anteriors, mentre 'robar' és més general i en trobem 19 ocurrències en obres que arriben fins al 1953.

- **pler** («a **pler** nostre», *OC/5*, 271): és freqüent a l'obra de Riba sense distincions de període. A més a més, en el cas de *Sis Joans*, l'autor havia escrit a la primera versió del conte «a gust», per a després canviar la forma amb la que trobem aquí. Coromines (*DECat*, 6: 600,a) comenta que «apareix també força aviat la forma contracta *pler* [...] sovint en locucions que tendeixen a estereotipar-se, *haver pler*, *venir de pler*, *fer o estar a pler...*», i més avall diu «que continuava tenint vitalitat en la llengua escrita de la Renaix., ens ho mostra no sols un escriptor distingit com Ruyra [...], sinó també l'estil populatxer d'Abdon Terrades». Riba, doncs, l'adopta com a part integrant del seu idiolecte sense considerar-la de cap registre específic.
- **feréstec**: el qualificatiu del Joan d'aquest conte, '**Feréstec**', també pot sonar estrany a les orelles d'un lector actual, sobretot si es tracta d'un jove o d'un nen, que entendrien molt més fàcilment l'hiperònim 'salvatge' (veg. Franquesa 1998), però Riba el prefereix justament perquè és menys freqüent i això el fa més adient per a un malnom. Cal dir que es tracta d'un terme que apareix en tota mena d'escrits del nostre autor, fins i tot a les cartes a Josep Obiols, en què l'estil és més relaxat (*CTILC*, **Títol** [Cartes a Josep Obiols (1920)] **Autor** Riba, Carles (Jordi March) **Any d'edició** 1920 **Tipus N** **Classificació** Correspondència. De nits ronda el sometent: surten tots els abrics i bufandes de campanya. Per damunt els embolcalls, sotgen uns ulls que s'esforcen a ser **feréstecs**. Fa molt de fred»).

Lèxic especialitzat

A més d'aquests termes que acabem de veure i igual que a *Guillot*, *bandoler*, trobem en aquest conte alguns mots escadussers pertanyents a un lèxic especialitzat que no correspondria en principi al que esperaríem en un conte per a nens. De la mateixa manera que vèiem a l'altre conte, aquest recurs respon al desig d'afegir un toc humorístic al text. Així, veiem com la 'mainada' de l'exemple següent no correspon a l'accepció «conjunt de criatures, d'infants» (*DIEC2*) sinó al més bèl·lic «antigament, companyia de gent d'armes al servei d'un senyor» (*DIEC2*).

- **mainada**: «anava a escometre la **mainada** enemiga, que ja l'esperava en ordre de batalla...» (*OC/5*, 276).

Doblets sinonímics

Parlarem amb profunditat de doblats sinonímics en analitzar el lèxic de *Joan Drogo*. No en trobem aquí, si més no de rellevants, com tampoc no en trobàvem a *Guillot, bandoler*, si no és respecte a 'ésser'/'ser', dels quals Riba sembla preferir el primer. Curiosament, a les cartes podem veure com aquesta seva preferència seria en realitat només aparent, ja que ell mateix hi afirma el contrari ja el 1941: «Quant a ésser o ser, la llengua es permet d'oscil·lar encara; jo prefereixo el segon, però, fora d'algun moment en vers, escric, per disciplina, exclusivament el primer» (Guardiola 2005, 174).

Les tres edicions del conte: col·lació i anàlisi de variants

Veurem ara les variants entre les tres edicions de *Joan Feréstec fetes en vida del seu autor*. Aquestes variants no afecten els aspectes que acabem d'estudiar (dono per comentat el cas de 'pler'). Les he classificat segons si eren variants ortogràfiques, lèxiques, estilístiques o morfosintàctiques. Em fixaré especialment en els tres primers tipus i sobretot en les variants lèxiques, i remeto a l'estudi de Perea ja citat (Perea 2012) per a aprofundiments sobre la morfosintaxi de la llengua de Riba.

Taula 5. *Joan Feréstec* (nota: no recullo els canvis en la puntuació, excepte algun cas especialment rellevant, com l'eliminació de l'interrogant inicial [variant 39])

	1918	1928	1951
1	un noi molt mal geni que	un noi ø que es deia Joan	=
2	a gust nostre	a pler nostre	=
3	i En Joan	=	i en Joan
4	que el viure	que ø viure	=
5	La mamà	La mare	=
6	El papà	El pare	=
7	que En Joan	=	que en Joan
8	si de més	si a més	=
9	com que En Joan	=	com que en Joan
10	es va encarregar	s'encarregà	=
11	es sentia	=	se sentia
12	feia puntas al coixí	feia punta al coixí	=
13	L'innocent criatura	La innocent criatura	=
14	si és que [...] hi haguessin	=	si és que [...] hi havia
15	de repent	=	de sobte
16	uns pèls de bigoti	uns pèls ø llargs	=
17	punxaguts	punxeguts	=

	1918	1928	1951
18	en els breus (relativament) instants que...	en els instants breus (relativament) que...	=
19	es girà com per protestar	es girà ø per protestar	=
20	d'En Joan	=	d'en Joan
21	bufit	=	bufec
22	En tot aquell dia no es veié En Joan enlloc de la casa.	=	ø
23	Que n'és de trista la vida	Que és trista la vida	=
24	després d'hores ø de	després d'hores i hores de	=
25	esquerdalenc	escardalenc	=
26	a riscos del cop d'escombra	=	a risc del cop d'escombra
27	Que n'és de trista la vida	Que és trista la vida	=
28-29-30	el papà (× 3)	el pare (× 3)	=
31	portava la cara senyalada	duia la cara senyalada	=
32	es sentia	=	se sentia
33	quan ell s'acostava, ells s'apartaven	quan ell s'acostava, ø s'apartaven	=
34	A En Joan	=	A en Joan
35	tot d'una	de sobte	=
36	mès	més	=
37	d'En Joan	=	d'en Joan
38	s'anà atansant	=	s'anà acostant
39	¿Em deixeu [...] jugar?	Em deixeu [...] jugar?	=
40	semblava ø submís	semblava tot submís	=
41	més gresca hi fan tres	més gresca ø fan tres	=
42	això En Joan	=	això en Joan
43	endinsà	enfonsà	=
44	colpir En Joan	=	colpir en Joan
45	que a un ø	que a un home	que, a un home,
46	tornà a veure-hi	=	quan hi tornà a veure
47	d'En Joan	=	d'en Joan
48	fent tremolar ø el jardí	fent tremolar tot el jardí	=
49	no es veié En Joan	=	no es veié en Joan
50	Que n'és de trista la vida	Que és trista la vida	=
51	es pot ésser lleig	es pot ésser molt lleig	=
52	guardacantó	guarda-rodos	=
53	una de les potes	una de les dues potes	=
54	si aquell ø que passa	si aquell altre gos que passa	=
55	les ferums mengívoles	=	les sentors mengívoles
56	Que n'és de trista	Que és trista la vida	=
57	el papà ho havia manat	el pare ho havia manat	=

	1918	1928	1951
58	foren molt llargs de contar	serien molt llargs de contar	=
59	Bastarà ø dir	Bastarà de dir	=
60	convençut	persuadit	=
61	tornar a col·legi	tornar al col·legi	=
62	l'impenetrable papà	l'impenetrable genitor	=
63	convenient de no parlar-n'hi	convenient de no parlar-li'n	=
64	tan extraordinària ø tan exemplar	tan extraordinària i tan exemplar	=
65	a En Joan	=	a en Joan
66	d'En Joan	=	d'en Joan
67	qui amb una rialleta, qui...	=	quin amb una rialleta, quin...
68	qui fins i tot amb una imitació	=	quin fins amb una imitació
69	agafat pel monyó	agafat pel puny	=
70	tivar	=	tibar
71	fins provà	ø provà	=
72	però En Joan	=	però en Joan
73-74-75-76-77	guita (× 5)	guitza (× 5)	=
78	... mans i peus de persona sinó unglots de ruc	... mans i peus de persona sinó ø de ruc	=
79	una acció tant de bèstia	=	Sullà (1992b) una acció tan de bèstia
80	acompanyada de paraules	acompanyada amb paraules	=
81	Que n'és de trista la vida	Que és trista la vida	=
82	cloït	=	clos
83	dret fins per dormir	=	dret fins per a dormir
84	pròxim	=	proïsme
85	esquena que s'aguanta sobre quatre potes	esquena que es té sobre quatre potes	=
86	passar justament per allí on et manen	passar just per allí on et manen	=
87	Que n'és de trista la vida	Que és trista la vida	=
88	amb més ø compte	amb més de compte	=
89	passen les dotze hores	passaren les dotze hores	=
90	i En Joan	=	i en Joan
91	continua	continuava	=
92	un ruc per ø cavalcar	un ruc per a cavalcar	=
93	A la primeria, En Joan	=	A la primeria, en Joan
94	El pobre papà	El pobre pare	=
95	i la trista mamà	i la trista mare	=

	1918	1928	1951
96	resaven	pregaven	=
97	s'apiadés del fill	s'apiadés d'aquell fill	
98	S'escolà el segon dia, i el tercer, i el quart, i el cinquè	S'escolà el segon dia, ø el tercer, i el quart, i el cinquè	=
99	contra els que així abusaven	=	contra els qui talment abusaven
100	I decorregué la segona setmana. I En Joan...	I decorregué la segona setmana. En Joan...	=
101	que En Joan	=	que en Joan
102	anques, En Joan	=	anques, en Joan
103	Fins a un dia	=	Fins ø un dia
104	d'En Joan	=	d'en Joan
105	per vora de l'estany	per vora l'estany	=
106-107-108-109	En Joan (× 4)	=	en Joan (× 4)
110	és de posar la boca	=	és posar la boca
111	assegut en terra	=	assegut a terra
112	devien començar a dir-li de motiu	devien començar dient-li de motiu	=

En curar l'edició d'aquest conte per a les *Obres Completes* el 1992, Sullà, que com hem vist en principi pretenia presentar fidelment la darrera versió revisada per l'autor, modifica el text original de 1951 en dues ocasions: no recull les comes afegides a «que, a un home,» (variant núm. 45); elimina la *t* de 'tant' a «una acció tant de bèstia» (variant núm. 79: l'he inclosa com a variant per comoditat, tot i que no és de Riba).

Variants ortogràfiques

Sobre un total de 111 canvis introduïts per Riba respecte a la primera versió (recordem que una de les modificacions del quadre va ser introduïda per Sullà), 29 són modificacions ortogràfiques.

- **En/en**

En primer lloc, ens fixem en el canvi sistemàtic de la majúscula de l'article personal, 'En', a la forma habitual actualment amb minúscula, *en*, que es produeix a la tercera versió del text, el 1951.

Segons Pujol i Solà (1995, 167), la qüestió de les majúscules i les minúscules no va ser mai tractada per Fabra i les gramàtiques normalment l'esbandeixen amb poques ratlles.

Pel que fa al cas concret de l'article personal, si consultem el CTILC ens adonem que no hi ha gaire regularitat en la utilització o no de la majúscula, i això no només en les cartes, on ens podem esperar un

relaxament de la forma, sinó també en obres narratives pensades per a la publicació. El mateix Josep Carner vacil·la entre una forma i l'altra a la correspondència amb Jaume Bofill i Mates, per exemple, però també a *L'elefant robot*, de 1918. Posteriorment sembla que la situació es regularitzi però vers una preferència de la forma amb majúscula, com podem veure en les obres publicades el 1928 d'autors tan diversos com Josep Pla, Pere Coromines, Lola Anglada o el mateix Riba.

Si ens concentrem en canvi únicament en les narracions per a infants, veiem una certa regularitat al voltant del 1928: Folch i Torres usava sistemàticament la minúscula, mentre Carles Soldevila en canvi, a *Lau*, preferia la majúscula. Si acceptem, com diu la crítica (Rovira 1988, 428) l'existència de dos tipus de literatura infantil catalana en aquesta època, segurament Folch i Torres pertanyeria a la majoritària, o més de consum, mentre Carles Soldevila representaria la més 'culturalista', influïda pel noucentisme, i seria per tant lògic que la tria de Riba fos la mateixa que la de l'autor de *Lau*.

El 1951, data de la publicació de la tercera edició de *Sis Joans*, Riba es decanta, però, de forma sistemàtica per la minúscula, en un moment en què les obres narratives que apareixen al CTILC (de Josep Pla i de Caterina Albert i Paradís), prefereixen encara la forma 'En'.

Si la preferència per la forma amb minúscula s'ha acabat tanmateix imponent, avui dia malgrat «la marea creixent de majúscules amb què la vida moderna amenaça d'ofegar-nos» (Pujol, Solà 1995b, 167) i actualment només en algun cas excepcional podem trobar 'En' (veg. CTILC, grup cronològic 1984-88, últim període tractat en el Corpus) és interessant notar la presa de posició del nostre autor ja el 1951.

Pel que fa a les altres variants ortogràfiques, la majoria són de la versió de 1928 i representen una adequació a les propostes de Fabra recollides ja al *Diccionari ortogràfic* o a la *Gramàtica* de 1918:

- **puntas > punta** (Fabra 1918, 33)
- **L'innocent criatura > La innocent criatura** (Fabra 1918, 29-30)²⁶
- **punxaguts > punxeguts** (Fabra 2008, 593)
- **esquerdalenc > escardalenc** (Fabra 2008, 446)

Esmento, sense comentar-la ulteriorment, la forma 'mès', corregida a la segona edició i que és probablement un error d'impremta.

La versió de 1951, a part de la minúscula de l'article personal 'en', només presenta un altre canvi ortogràfic, ja que, com hem dit, la modificació de «una acció tant de bèstia» per «una acció tan de bèstia» és de Sullà i no de Riba:

26 Fabra diu que «davant les vocals *i* o *u* febles [...] són possibles *la* i *l'*, però és preferible *la*».

- **tivar > tibar.** Efectivament el mateix Fabra el 1932 al DGLC encara recollia només la primera forma, i segons comprovem al CTILC Riba la utilitza en tota la seva obra excepte a la segona versió de *l'Odissea* (*Od.* 1948)²⁷ i en aquesta darrera versió de *Sis Joans* (1951). Cal tenir en compte que, segons Coromines (DECat, 8: 479, a nota 1) la grafia *tivar* fou una innovació de P. Labèrnia «feta a la lleugera» i que Fabra va decidir tornar a 'tivar' en els anys 1931-33, sense, però, arribar a temps per modificar l'entrada del DGLC. La segona edició del DGLC (1954) sí que la recull, però és rellevant que Riba l'accepti ja com a mínim sis anys abans de la seva publicació.

Variants lèxiques

Reprodueixo aquí la part del quadre general de variants que correspon a les variants lèxiques.

1918	1928	1951
a gust nostre	a pler nostre	=
La mamà	La mare	=
El papà	El pare	=
si de més	si a més	=
de repent	=	de sobte
bufit	=	bufec
el papà (× 3)	el pare (× 3)	=
portava la cara senyalada	duia la cara senyalada	=
tot d'una	de sobte	=
s'anà atansant	=	s'anà acostant
endinsà	enfonsà	=
guardacantó	guarda-ropes	=
les ferums mengívoles	=	les sentors mengívoles
el papà ho havia manat	el pare ho havia manat	=
convençut	persuadit	=
l'impenetrable papà	l'impenetrable genitor	=
agafat pel monyó	agafat pel puny	=
guita (× 5)	guitza (× 5)	=
pròxim	=	proïsme
esquena que s'aguanta sobre quatre potes	esquena que es té sobre quatre potes	=
passar justament per allí on et manen	passar just per allí on et manen	=

²⁷ Recordem que el CTILC recull *l'Odissea* en l'edició de 1954, però he comprovat que ja a l'edició per a bibliòfil de 1948 apareixia la forma *tibar* amb be alta.

1918	1928	1951
El pobre papà	El pobre pare	=
i la trista mamà	i la trista mare	=
resaven	pregaven	=
contra els que així abusaven	=	contra els qui talment abusaven

Són relativament pocs els canvis lèxics entre les tres versions que hem estudiat. A part de la preferència per 'pler' en lloc de 'gust' que ja he comentat, vegem-los ara amb atenció, en primer lloc, pel que fa a la versió de 1928:

- **mamà, papà > mare, pare, genitor**

Riba prefereix en aquesta segona edició evitar la forma 'mamà'/'papà' i la canvia de manera sistemàtica per la més neutra 'mare'/'pare' (en un sol cas, la canvia per 'genitor').

Per a aprofundir sobre les motivacions d'aquesta tria, podem consultar l'article de dialectologia social d'Emili Boix-Fuster (2007) que estudia les diferents formes de la variable 'progenitor/a', especialment com a vocatiu, en català central barceloní.

Les conclusions d'aquest paper que considero rellevants són: en primer lloc, que tant la variant 'mamà'/'papà' com 'mama'/'papa' estan marcades, és a dir que cadascuna provoca rebuig en els sectors socials que no la utilitzen (pensem en la classificació de Labov 1994 sobre estereotips, marcadors i indicadors); mentre que la variant 'mare'/'pare' és la forma neutra, no marcada.

En segon lloc, que la forma 'mamà'/'papà' va tenir un procés d'expansió al Principat o, si més no, a l'àrea d'influència barcelonina, fins a la guerra civil, i va ser utilitzada per sectors de classes mitjanes i altes, fins i tot de la petita burgesia: en són exemple el grup dirigit per J.M. Folch i Torres, o els mateixos Pompeu Fabra i Josep Pla, que usaven 'mamà'. D'altres sectors coetanis com Joan Coromines, en canvi, estigmatitzen durament aquesta variant com a espúria a la llengua (DECat, 5: 404,b), i és interessant especialment l'oposició virulenta de Coromines a un ús habitual a un gran nombre d'autors que van des de Pla al mateix Pompeu Fabra.

No podem excloure que el contacte de Riba amb el jove Coromines, que va ser deixeble seu a la Fundació Bernat Metge ja els anys 1926-28, és a dir just abans de la publicació de la segona edició de *Joan Feréstec*, pugui haver tingut una certa influència en la decisió de l'autor a favor de la forma no marcada, sobretot tenint en compte la confiança que més endavant demostrarà per les opinions del lingüista. De tota manera, el resultat final és coherent amb un model noucentista, d'una llengua correcta i sense estridències.

Cal a més tenir en compte que si Boix-Fuster (2007, 470), basant-se en Coromines, insisteix en la presa de posició del sector capitanejat per Folch i Torres a favor de les formes ‘mamà’/‘papà’, una recerca al CTILC ens demostrarà com la preferència real d’aquest autor, si més no als seus escrits i tot i la tradicional oposició al grup de Riba i Soldevila, és també la forma no marcada ‘mare’/‘pare’, respecte tant a ‘mamà’/‘papà’, com a ‘mama’/‘papa’.

Un nombre important de variants lèxiques a l’edició de 1928 correspon a un desig d’adequació als criteris fabrians, però també als gustos lingüístics de l’època. Faré referència al DGLC, tot i que la primera edició d’aquest és el 1932, considerant la proximitat professional entre el nostre autor i Fabra, i veurem com en alguns casos Riba prefereix canviar una forma admesa al DGLC per una altra que en el mateix DGLC hi sembla preferible; explicaré els detalls en cada cas.

– **de més > a més**

No podem saber si la segona forma d’aquesta locució de valor addicional era preferible per a Fabra perquè si bé apareix a l’entrada ‘més’ del DGLC en primer lloc entre les locucions que signifiquen ‘encara’, aquestes segueixen l’ordre alfabètic; Coromines, en canvi, posa en primer lloc la forma «de més» (DECat, 5: 614,b).

Fent una recerca amb el CTILC, però, podem afirmar que Riba prefereix «a més» en tots els seus textos excepte els més antics i fa la mateixa modificació que hem trobat aquí també entre la primera i la segona versió de *l’Odissea*.

– **tot d’una > de sobte**

La primera forma no apareix al DGLC. Per altra banda, és molt interessant el comentari que fa Coromines respecte a la utilització d’aquesta expressió per part de Riba: en una carta a Francesc de B. Moll (Ferrer, Pujadas 2002, 284), del 26 d’agost de 1954, Coromines afirma que Riba utilitza alguns mallorquinismes, entre els quals «tot d’una», i comenta que ell, en canvi, no ho fa perquè no veu «l’avantatge que tenen per a la llengua literària». En tot cas, veiem aquí com Riba tendeix a voler eliminar els dialectalismes.

– **guardacantó > guarda-rodes**

Totes dues formes són recollides al DGLC, però podria semblar que Fabra dóna prioritat a la primera perquè és la que presenta la definició, mentre ‘guarda-rodes’ remet a ‘guardacantó’.

Riba, en canvi, modifica la seva decisió original segons una tendència general dels escriptors: al CTILC només trobem tres ocurrences de ‘guardacantó’, de les quals les dues primeres són del segle XIX i l’altra apareix en uns mots encreuats de la revista *Tele-Estel* (1970, núm. 179). Trobem en canvi un total de quinze ocurrences de ‘guarda-rodes’, la primera de les quals en un text de Verdaguer, encara al segle XIX, i la resta en autors com Bertrana, Puig i Ferrer, etc.

- **monyó > puny**

Tot i que el DGLC dona com a segona accepció de 'monyó': 'Puny, carp', no hi ha dubte que la primera accepció: «Part que resta d'un membre amputat» és preponderant, mentre la primera accepció de 'puny' és, en canvi: «Part de la mà que uneix la mà pròpiament dita [...] amb l'avantbraç».²⁸ Riba modifica el seu text, doncs, de forma coherent amb els criteris fabrians.

- **guita > guitza**

Aquesta modificació també pretén seguir els criteris fabrians, de forma potser encara més clara. El DGLC recull l'adjectiu 'guit -a' amb l'accepció: «Dit del cavall, mul, ase, etc., que acostuma a tirar guitzes», però no el substantiu; en canvi sí que recull el substantiu 'guitza'.

- **resar > pregar**

Igualment, aquí: el primer verb apareix al DGLC però només a l'addenda i amb la indicació 'cast.'

A l'edició de 1951 trobem altres variants que consisteixen clarament en l'eliminació d'unes formes que no són recollides al DGLC:

- **de repent > de sobte**

Segons Coromines (DECat, 7: 22,a) 'de repent' és un derivat savi de 'repente' només modern i menys genuí que 'de sobte' i efectivament el no trobem al DGLC. Riba modifica de forma coherent aquesta forma a tots els seus escrits, de manera que a l'edició de 1951 de *Sis Joans* apareix un sol 'de repent' (que segurament l'autor devia passar per alt) mentre els altres han estat modificats en 'de sobte' o 'd'improvís'. Segons veiem al CTILC, també a l'*Odissea* Riba modifica aquesta locució i cap de les tres ocurrences de la primera edició torna a aparèixer a l'edició del 53.

- **bufit > bufec**

El primer no apareix al DGLC.

- **pròxim > proïsme**

El primer no apareix al DGLC.

Pel que fa a la resta de variants lèxiques, continuen sent fins un cert punt adequacions a les directives fabrianes, però sobretot ens mostren el desig de precisió del nostre autor. Vegem-ne primer algunes de les que corresponen a l'edició de 1928.

- **portava la cara senyalada > duia la cara senyalada**

És coneguda la teoria ribiana recordada per Coromines (DECat, 3: 218,b; 219,a) sobre la diferenciació entre els sinònims 'portar' i 'dur', com a hereus d'uns originals llatins també diferents: *ferre* i *ducere*,

28 Riba no utilitzarà mai, segons el CTILC, la forma alternativa 'canell'.

que mantindrà durant tota la seva vida com veurem tot seguit. El primer equivaldria a «portar (a coll, o d'ací d'allà, transportar)», mentre el segon a 'conduir'.

Fabra no té en compte aquesta distinció al DGLC:

portar v. tr. Anar carregat amb (alguna cosa), anar amb (alguna cosa) a sobre; anar amb (algú) al costat, davant, darrera, etc., menant-lo, menar, dur [...].

dur v. tr. Portar, menar.

i cal dir que Coromines tampoc no la veia gens clara, com podem comprovar a la carta que envia al mateix Riba el 9 de maig de 1956 per agrair-li la revisió que aquest ha fet de la seva traducció de l'*Eunuc* per a la FBM. A més d'altres comentaris, Coromines diu (Ferrer, Pujadas 2002, 167-8):

Respecto en general la distinció que introdueix entre *dur* i *portar*, per bé que dubto que tingui cap fonament aquesta distinció sinonímica en català, en el llenguatge tradicional ni el la llengua parlada d'enlloc. Recordo que fa prop de 30 anys vostè em va parlar d'aquesta diferenciació, i des de llavors hi he estat molt atent i no he sabut veure que cap més escriptor antic ni modern la practiqui, ni que existeixi en cap parlar actual; també recordo molt bé que en vaig parlar poc després a En Fabra i que ell va mostrar gran astorament i va dir-me que no creia que existís aquesta distinció (no l'admet en el seu diccionari).

Pel que fa a Riba, podem citar un altre exemple de la seva precisió en l'ús diferenciat de cadascun dels dos sinònims ja en una carta a Josep Obiols de 1920: «Tornarem, home, tornarem. Quan el petit Oriol o la petita Francesca (o Gràcia) començarà a poder ser duta - ja no portada - pel món» (CTILC; carta recollida a Guardiola 1989, 107).

- **endinsà > enfonsà**

És evident que si es tracta de dents que es claven, com al context que se'ns presenta aquí: «el cas és que s'abraonà damunt la germaneta, i li **enfonsà** al braç tots vuit incisius i els quatre ullals» (OC/5, 274), el verb adient serà 'enfonsar' i no 'endinsar' (tot i que potser el més precís seria justament 'clavar', que però Riba no pren en consideració). Al DGLC les definicions dels dos verbs no presenten massa contrastos, però sí que a 'enfonsar' s'afegeix la idea de 'pitjar', és a dir d'empènyer amb força, absent a 'endinsar'.

(DGLC) Endinsar: Ficar endins, introduir. Enfonsar: Fer anar cap al fons; fer penetrar (una cosa) profundament dins una altra, pitjar cap a l'interior.

- **convençut > persuadit**

«la feréstega criatura, **persuadit** que els seus cops de geni desplaïen no solament a la família, sinó a Algú que és més amunt i té més poder, estava decidit a no esgarrapar ni mossegar» (OC/5, 275). 'Persuadir' indica una acció més forta o com a mínim més efectiva que no pas 'convèncer', però aquest matís només es pot veure per la presència en la definició del segon verb dels 'arguments', necessaris, doncs, per 'convèncer' però no per 'persuadir'.

(DGLC) Convèncer: Emmenar (algú) amb arguments a reconèixer alguna cosa com a vera, a adoptar una opinió, una resolució, etc. Persuadir: Induir (algú) a creure, a fer, alguna cosa.

De les variants que corresponen a l'edició de 1951 ens fixem en les següents.

- **les ferums mengívoles > les sentors mengívoles**

La connotació de desagradable que té 'ferum' no és adient per a quelcom de 'mengívol'.

(DGLC) Ferum: Olor forta que fan certs animals; que fan la carn i altres substàncies quan comencen a passar-se.

Hem de donar un relleu especial al cas següent. Aquí la modificació no implica una simple adequació a una directiva fabriana, perquè el terme és acceptat al DGLC, però tampoc no respon a un desig de precisió semàntica.

- **s'anà atansant > s'anà acostant**

Tots dos verbs són recollits al DGLC, i també trobem un nombre d'ocurrències semblant de l'un i de l'altre al CTILC, però en canvi vegem què en diu Coromines:

Avui 'atansar' és un mot d'estil noble, d'estil més popular en el dialecte occidental [...] que en el català central: no pertany a l'ús col·loquial de Barcelona ni, en general, de les ciutats. (DECat, 1: 469,b)

Coromines encara més endavant insisteix que és molt usat en el Baix Maestrat i Tortosa. Per altra banda, el trobem recollit com a pertanyent al lèxic tortosí a Massip (1991, 139).

El Riba madur decideix substituir aquest verb que considera un localisme per la forma més general, coherent amb la seva posició respecte als dialectalismes que podem veure per exemple a la carta a

Coromines de 29 de setembre de 1954 i que ja hem citat a la primera part d'aquest treball:

Sí, el que cal fixar i unificar és l'idioma bàsic, i tothom pot fer [...] el sacrifici dels seus petits dialectalismes; a mi, barceloní d'ascendència tortosina, no em costa pas gens d'escriure 'estat' per 'sigut', ni 'nosaltres' per 'nosotros' o 'natros'. (recollit a Guardiola 2005, 261; Ferrer, Pujadas 2002, 122)

Aquesta és una tria molt significativa ja que no estem davant d'un dialectalisme no acceptat per Fabra. Riba decideix tanmateix no utilitzar-lo i ho fa de manera sistemàtica: segons els textos recollits al CTILC, després de *Sis Joans* no tornem a trobar 'atansar' en una obra ribiana si no és un cas escadusser en una de les traduccions dels tràgics (Riba 1961, 35). Per altra banda, el canvi que veiem a l'edició de *Sis Joans* de 1951 és paral·lela al canvi que es produeix de forma sistemàtica entre les dues versions de *l'Odissea*: segons el CTILC, la versió de 1919 presenta 37 ocurrències d''atansar', mentre no en trobem cap a la de 1953. Viceversa, en aquesta darrera no hi trobem 'atansar', i en canvi 40 ocurrències d''acostar'.

Variants estilístiques

Reprodueixo aquí la part del quadre general de variants que correspon a les que he anomenat estilístiques (és a dir les que no són substitucions d'una unitat lèxica sinó de construccions i que corresponen a una decisió que no està relacionada amb qüestions de correcció gramatical).

	1918	1928	1951
1	un noi molt mal geni que	un noi ø que es deia Joan	=
2	uns pèls de bigoti	uns pèls ø llargs	=
3	en els breus (relativament) instants que...	en els instants breus (relativament) que...	=
4	es girà com per protestar	es girà ø per protestar	=
5	En tot aquell dia no es veié En Joan enlloc de la casa.	=	ø
6	després d'hores ø de	després d'hores i hores de	=
7	quan ell s'acostava, ells s'apartaven	quan ell s'acostava, ø s'apartaven	=
8	semblava ø submís	semblava tot submís	=
9	que a un ø	que a un home	=
10	fent tremolar ø el jardí	fent tremolar tot el jardí	=
11	es pot ésser lleig	es pot ésser molt lleig	=

	1918	1928	1951
12	una de les potes	una de les dues potes	=
13	si aquell ø que passa	si aquell altre gos que passa	=
14	tan extraordinària ø tan exemplar	tan extraordinària i tan exemplar	=
15	fins provà	ø provà	=
16	... mans i peus de persona sinó unglots de ruc	... mans i peus de persona sinó ø de ruc	=
17	s'apiadés del fill	s'apiadés d'aquell fill	
18	S'escolà el segon dia, i el tercer, i el quart, i el cinquè	S'escolà el segon dia, ø el tercer, i el quart, i el cinquè	=

El primer que veiem en estudiar les variants de tipus estilístic entre les tres versions de *Joan Feréstec* és que totes menys una van ser introduïdes a l'edició de 1928. Recordem que aquest és el moment en què Riba prepara el volum que aplegarà per primer cop els diversos contes, algun, com aquest, ja publicat anteriorment, i algun altre de nou, sota el títol de *Sis Joans*. Sembla evident que l'autor va considerar que calia fer-ne una revisió a fons per tal d'adaptar-lo al nou context, mentre a la nova edició de 1951 aquesta revisió ja no semblava necessària; si més no pel que fa a l'estil. Tinguem en compte que, tal com ja hem vist, l'autor sí que hi introdueix variants que hem classificat diversament.

Variants destitutives

La primera intenció de l'autor és d'estilitzar el seu text. Així, moltes de les variants són supressions d'elements que es poden considerar superflus (els indiquem en negreta), i que poden ser tant de valor semàntic com sintàctic:

1. un noi **molt mal geni** que es deia Joan → un noi que es deia Joan
2. uns pèls **de bigoti** llargs i punxeguts → uns pèls llargs i punxeguts
4. es girà **com** per protestar → es girà per protestar
5. **En tot aquell dia no es veié En Joan enloc de la casa** → ø
7. quan ell s'acostava, **ells** s'apartaven → quan ell s'acostava, s'apartaven
15. **fins** provà → provà
18. S'escolà el segon dia, **i** el tercer, i el quart, i el... → S'escolà el segon dia, el tercer, i el quart, i el...

De les 18 variants que hem inclòs en aquest capítol, podem classificar-ne 7 en aquest apartat, tot i que cal esmentar de forma especial el cas següent:

16. mans i peus de persona sinó **unglots** de ruc → mans i peus de persona, sinó de ruc

Aquí, l'eliminació del mot 'unglot' correspon més aviat a la voluntat de fidelitat a les indicacions fabrianes que ja hem vist a l'apartat del lèxic. Efectivament, si 'unglot' apareix al DGLC, la definició que en dona Fabra no correspon a un animal de peu rodó com és el ruc del nostre context. Per a Alcover, en canvi, 'unglot' tant pot ser el d'un animal de peu rodó com el d'un de peu partit:

(DGLC) unglot *m.* Ungla del porc i els altres animals de peu partit.

En canvi

(DCVB) unglot: [...] **2.** La part còrnia de la pota dels animals de peu rodó; cast. *casco*. Cada una de les puntes còrnies de la pota dels animals de peu forcat; cast. *pezuña*. Amb unglots de diable ganxuts altres n'arranquen, *Atlàntida vi*. L'unglot de la somera s'esllavissa damunt del gel, Sagarra *Nadal* 45. Uns dimonis cornuts i grotescs, la cama acabada en unglots de cavall. Espriu *Anys* 158.

Variants instauratives

De la resta de variants, en trobem 6 que consisteixen en l'addició d'algun element, cosa que matisa, doncs, la intenció d'estilitzar el text, que l'autor no vol portar fins a les darreres conseqüències:

- 8.** semblava $\emptyset$ submís → semblava **tot** submís
- 9.** que a un → que a un **home**
- 10.** fent tremolar $\emptyset$ el jardí → fent tremolar **tot** el jardí
- 11.** es pot ésser lleig → es pot ésser **molt** lleig
- 12.** una de les potes → una de les **dues** potes
- 13.** si aquell que passa → si aquell **altre gos** que passa
- 14.** tan extraordinària tan exemplar → tan extraordinària **i** tan exemplar
- 17.** s'apiadés del fill → s'apiadés d'**aquell** fill

En tots aquests casos, pesa més la recerca de precisió que no pas el desig d'estilització. Notem per altra banda que a **8** i **10**, tot i que l'autor afegeix la mateixa forma 'tot', el significat és diferent en l'un i en l'altre. A **10** es tracta de l'accepció 1, segons el DIEC:

(DIEC) **tot²-a** 1 *1* adj. [LC] Enter, sencer.

mentre a **8** es tracta de l'accepció 4:

4 2 adj. [LC] Del tot. Aquells nens estaven tots avergonyits

Pel que fa a **9**, hi tornarem amb deteniment, però acabem ara la panoràmica de les variants estilístiques del nostre text.

Genuïnitat

La resta de variants que he inclòs en aquest apartat, en realitat les més interessants, responen a una recerca de genuïnitat, com podem veure clarament ja en el canvi en l'ordre dels elements del primer cas:

3. en els breus (relativament) instants que... → en els instants breus (relativament) que...

Cal dir que tot i que el català és una llengua amb un ordre relativament poc fixat, a l'interior del sintagma les posicions ho són molt més (Badia 2002, 1633). El motiu que empeny Riba a canviar les posicions dels elements en aquest cas és el relleu excessiu que hi té l'adverbi en la col·locació original: el parèntesi ja indicava que l'element podia no ser al lloc que li pertocava, però l'autor s'adona, a la segona versió, que de tota manera aquella posició no és prou genuïna.

Si pensem ara en l'italià, on l'adverbi té una mobilitat més gran i fins i tot es pot col·locar en situació de tmesi (entre l'auxiliar i el verb): «*Ci sono sempre andato in macchina*», cosa que no seria admesa en català (*«*Hi he sempre anat en cotxe*») veiem com Manzoni, per exemple, preferirà molt sovint eliminar aquestes interposicions durant el procés de correcció de *I promessi sposi* (Mencacci 1995, citat per Mauroni 2006). Ja sabem la importància que aquestes correccions van tenir per a la *questione della lingua* i per a la fixació de la llengua italiana moderna. Riba, de la mateixa manera, proposa en la segona versió una forma molt més lineal que la primera.

Per altra banda, el canvi de posició no es limita a situar l'adverbi fora del sintagma, sinó que desplaça l'adjectiu o més ben dit el torna a la posició no marcada, darrera del nom, continuant, doncs, en la mateixa línia de genuïnitat i linealitat.

6. després d'hores $\emptyset$ de → després **d'hores i hores** de

En aquest cas la repetició, que ens remet als usos de la llengua col·loquial, forma una locució usada amb gran freqüència per autors de totes les tendències. Si fem una «consulta complexa» al CTILC acotant el lema 'hora' exclusivament a la forma *hores*, el sistema ens permet limitar ulteriorment aquesta recerca bloquejant la posició següent, que fixem amb el codi morfològic de 'conjunció', i encara la posició següent, que fixem amb la repetició del lema 'hora' en la forma 'hores'. D'aquesta manera, el CTILC ens dona un total de 304 ocurrences de la locució 'hores i hores', d'autors tan diversos com Joan Oliver, Carles Salvador, Josep Pla, Dolors Monserdà, Alexandre Plana o Rubió i Tudurí, a més del mateix Carles Riba en un escrit anterior, del 1915.

El sistema permet ordenar també els resultats per ordre cronològic, i així ens trobem amb dues primeres ocurrences de finals del segle XIX i començaments del segle XX: 1887 Verdaguer *Excursions i viatges* p. 54,

línia 28; 1902 Rusiñol *El poble gris* p. 42, línia 23 (recordem que les obres recollides al CTILC van des de 1832 a 1988). L'última ocurrència és de 1988, cosa que demostra l'ús continuat de la locució: 1988 Moncada *Camí de sirga* p. 178, línia 3.

Tornem ara a **9**.

9. que a un → que a un **home**

Mirem la frase sencera:

«Imagineu quin mal deu fer que, a un, de repent li facin un cos nou» →
«Imagineu quin mal deu fer que, a un **home**, de repent li facin un cos nou».

No era imaginable que Riba utilitzés 'un' en construcció impersonal i podem considerar aquesta una correcció d'un error tipogràfic o d'una simple badada a la primera edició. Ens interessa més el fet que utilitzi 'un home' i no pas l'impersonal 'hom' o 'un hom'.

Tot i que avui els gramàtics poden defensar la construcció amb 'un' en el llenguatge no formal (Bartra Kaufmann 2002, 2173), no es considera una forma recomanable (veg. per exemple el llibre d'estil de la UB: *Criteris Universitat de Barcelona, CUB*),²⁹ i en trobem molt pocs casos al CTILC. Per altra banda, la construcció amb 'hom' o 'un hom' és considerada arcaïtzant, i tant Bartra Kaufmann (2002, 2173) com el mateix text que hem donat com a exemple de normativa no en recomanen l'ús.

CUB: El pronom *hom*

No és recomanable la utilització del pronom *hom*, atès que es considera arcaïtzant i d'un registre massa formal i solemne.

Per construir frases sense subjecte determinat, es prefereixen altres construccions, com ara la passiva pronominal o reflexa, amb el pronom *es* i el verb en tercera persona, o fins i tot la passiva amb *ser* o perifràstica, en determinats casos.³⁰

Bartra Kaufmann (2002, 2173), però, hi afegeix un comentari il·luminant: «Només es pot trobar en el llenguatge escrit de nivell formal o pretesament formal. Tot i això, podem constatar que es tracta d'una mena d'últim recurs». Efectivament Bartra afirma que Fabra a les definicions del DGLC «usa molt abundantment les construccions pronominals de subjecte

²⁹ <http://www.ub.edu/cub/criteri.php?id=1798> (2018-06-21)

³⁰ «Pronom *hom*». *Criteris de la Universitat de Barcelona (CUB). Llibre d'estil*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Serveis Lingüístics. URL <http://www.ub.edu/cub/criteri.php?id=1798> (2018-06-21).

indeterminat i les passives perifràstiques», i és només en aquells casos en què es podria produir ambigüitat, o bé la forma no seria admesa, que fa servir 'hom'.

Tornem a Riba. Si consultem el CTILC, ja hem vist que no hi trobem cap ocurrència de la forma 'un' com a pronom en tota l'obra ribiana, però ens adonem que *hom* tampoc no és gaire freqüent:

'hom' en tota l'obra ribiana segons el CTILC, 46 ocurrències

- 1915 Històries extraordinàries	2
- 1919 L'Odissea I - II - III	16
- 1920 L'Antic Orient	7
- 1920-21 Cartes a Josep Obiols	3
- 1924 L'ingenu amor	13
- 1954 L'Odissea	4
- 1957 Esbós de tres oratoris	1

Riba, doncs, de la mateixa manera que Fabra, tendeix a no utilitzar aquesta forma, i sobretot tendeix a utilitzar-la cada cop menys a mesura que afina el seu estil literari. Fixem-nos per donar només un exemple, en les 16 ocurrències a la primera versió de *L'Odissea* (*Od.* 1919) que es redueixen a 4 a la segona versió, del 1954.

En el text que ens ocupa, adreçat a un públic infantil, l'autor efectivament prescindeix totalment d'aquesta forma.

Altres variants

Recullo al quadre següent la resta de variants en les diverses edicions del conte. Remeto a l'estudi de Perea ja citat (Perea 2012) i a les indicacions generals fetes a la introducció al recull *Sis Joans* per a les qüestions de morfologia i sintaxi que no tracto aquí (per exemple la morfologia dels pronoms proclítics, assimilació o no del pronom de tercera persona, etc). Presentaré en canvi alguns fenòmens que Perea no esmenta i que són importants per a aquesta recerca.

	1918	1928	1951
4	que el viure	que ø viure	=
10	es va encarregar	s'encarregà	=
11	es sentia	=	se sentia
14	si és que [...] hi haguessin	=	si és que [...] hi havia
23	Que n'és de trista la vida...	Que és trista la vida...	=
26	a riscos del cop d'escombra	=	a risc del cop d'escombra
27	Que n'és de trista la vida...	Que és trista la vida...	=

	1918	1928	1951
32	es sentia	=	se sentia
39	¿Em deixeu [...] jugar?	Em deixeu [...] jugar?	=
41	més gresca hi fan tres	més gresca ø fan tres	=
46	tornà a veure-hi	=	quan hi tornà a veure
50	Que n'és de trista la vida	Que és trista la vida	=
56	Que n'és de trista	Que és trista la vida	=
58	foren molt llargs de contar	serien molt llargs de contar	=
59	Bastarà ø dir	Bastarà de dir	=
61	tornar a col·legi	tornar al col·legi	=
63	convenient de no parlar-n'hi	convenient de no parlar-li'n	=
67	qui amb una rialleta, qui...	=	quin amb una rialleta, quin...
68	qui fins i tot amb una imitació	=	quin fins amb una imitació
80	acompanyada de paraules	acompanyada amb paraules	=
81	Que n'és de trista la vida	Que és trista la vida	=
82	cloït	=	clos
83	dret fins per dormir	=	dret fins per a dormir
87	Que n'és de trista la vida	Que és trista la vida	=
88	amb més ø compte	amb més de compte	=
89	passen les dotze hores	passaren les dotze hores	=
91	continua	continuava	=
92	un ruc per ø cavalcar	un ruc per a cavalcar	=
103	Fins a un dia	=	Fins ø un dia
105	per vora de l'estany	per vora l'estany	=
110	és de posar la boca	=	és posar la boca
111	assegut en terra	=	assegut a terra
112	devien començar a dir-li de motiu	devien començar dient-li de motiu	=

- **quan tornà a veure-hi > quan hi tornà a veure**

L'anteposició dels clítics en construccions perifràstiques esdevé un canvi estilístic que Riba va madurant al llarg dels anys i que arriba a aplicar de forma sistemàtica, talment com si es tractés d'una regla de la gramàtica normativa, tant en els seus escrits com en la seva tasca com a corrector. Es tracta, però, d'una regla que no apareix formulada, ni explícitament ni implícitament, en cap dels escrits de Fabra i amb la qual d'altres no estan d'acord.

Coromines, per exemple, en una carta de 1956, es queixa, com ja hem vist, d'una sèrie de correccions «de català» que Riba ha fet a la seva traducció de l'*Eunuc* entre les quals hi ha aquesta. Segons Coromines, totes dues construccions poden ser acceptades: «No veig cap fonament per al bandejament de l'enclisi del pronom darrera infinitiu precedit d'auxiliar ('vol donar-me'l' i anàlegs canviats sempre en 'me'l vol donar')» (Ferrater, Pujadas 2002, 167).

- **es va encarregar > s'encarregà**

Contràriament al que veiem aquí, la tendència dels escriptors és actualment d'utilitzar de forma preferent el passat perifràstic com a temps narratiu en lloc del passat simple. Salvador Espriu, per exemple, modificava en aquest sentit la nova edició de 1984 de *Les roques i el mar, el blau*, i indicava a les seves «Notes i observacions complementàries», datades l'any anterior, que ho feia de manera sistemàtica:

L'autor ha decidit, en aquest edició, suprimir tots els perfets simples i canviar-los per imperfets o per pretèrits perifràstics. Podria adduir moltes raons a favor del seu determini, però creu que ara el portarien massa lluny. (Espriu 1984, 187)

Pel que fa a Riba, cal dir que la modificació del passat perifràstic en passat simple que trobem aquí és un fenomen puntual, i al conte següent en trobarem en sentit contrari.

4.3.4 Joan Drogo, l'últim Joan (OC/5, 323-39)

Llengua col·loquial o llengua poètica?

Continuant amb l'encàrrec per al recull de Joans, Riba va escriure'n l'últim, *Joan Drogo*, titulat *Joan Peresós* en un primer moment (Guansé 1928), de tornada de l'illa de Santorini, on havia estat entre el 28 d'agost i l'1 de setembre de 1927 (Sullà 1992a, 39).

Per a la crítica de l'època i també la posterior es tracta del conte més reeixit de la sèrie, sobretot perquè podria insinuar la promesa d'una novel·la (Sullà 1992a, 42 i també Serrahima 1972, 43), i és cert que és un text molt més elaborat que els primers, com d'altra banda també ho és *Joan Golafre*, el conte immediatament anterior. Veurem, però, com el llenguatge que hi utilitza no s'adiu justament al gènere al qual en principi el conte hauria de pertànyer. El Riba viatger (Grilli 2012, 32), després d'haver visitat Itàlia i Alemanya, ha arribat a Grècia i aquesta experiència donarà els seus veritables fruits literaris uns anys més tard, amb les *Elegies de Bierville*.

Ja hem vist com la mateixa llargada del text ens mostra una actitud diferent de l'autor respecte al seu conte. Aquí Riba s'esplaiava molt més en les descripcions, per exemple en la de l'illa mateixa on es desenvolupen els fets, retrat fidel de Santorini, i també es deixa anar molt més a les expansions líriques.

No podem deixar de pensar en una certa participació emotiva de l'autor amb el defecte d'aquest Joan, sobretot si ens fixem que el personatge

acaba escrivint versos i que per altra banda Riba es presenta ell mateix d'alguna manera quan comenta que el pare d'en Joan: «no era escriptor d'ofici, com jo, sinó fuster com Sant Josep» (OC/5, 323). Efectivament, les cartes ens confirmen que la mandra era un dels defectes que el nostre autor era conscient de tenir i del qual s'avergonyia. Vegem per exemple què diu el 17 de juny 1920 a J.M. López-Picó:

Madame fa versos com una fúria; jo, mandra com sempre. No cregueu que no sigui una catàstrofe, una vera ensolciada [*sic*] moral, això de descobrir, a vint-i-sis anys, que un hom és incapaç d'esforç metòdic, que és mancat d'imaginació, i que no engendra sinó una sola idea cada quinze dies. (Guardiola 1989, 66)

En tot cas, per a l'objecte d'aquest estudi caldrà veure com aquest canvi en l'actitud de l'autor es reflecteix en la llengua utilitzada.

La intenció de Riba continua sent aquí seguir les regles del gènere de la rondalla, com podem comprovar pel mateix incipit (OC/5, 323): «Una vegada en una casa tenien un Joan tan dropo...» amb l'afegitó irònic: «... que fins em fa venir mandra de contar-ho».

També vol mantenir la llengua amb aire de col·loquialitat que havia utilitzat, com hem vist, a *Joan Feréstec*, però en realitat hi posa per davant el desig de creació poètica, deixant de banda o simplement en segon terme alguns recursos que a l'altre conte li havien estat molt productius. Veurem com canvia en aquest text l'ús de termes modificats (derivats etc), els mots de registre col·loquial i la fraseologia. A més, aprofundirem sobre algunes qüestions de lèxic que en aquest conte ens proporcionaran informació rellevant sobre l'evolució de l'idiòlecte ribià.

Registre col·loquial, marques d'oralitat, fraseologia

Les marques d'oralitat que apareixien de forma ben abundant tant al *Guillot* com al *Joan Feréstec* continuen presents en aquest conte, però de forma molt més reduïda. Hi trobem efectivament algunes exclamacions: «Quina equivocació, la d'aquest Joan!» (OC/5, 323) i també alguna aparició del narrador: «no era escriptor d'ofici, com jo, sinó fuster, com Sant Josep» (323).

L'ús de frases fetes també és més limitat, tot i que en trobem algunes en les quals Riba torna a intervenir de forma creativa, sobretot al començament del conte.

Recordant la dita 'a taula i al llit, al primer crit', el narrador explica: «en Joan ja no anà ni a la taula ni al llit» (OC/5, 324) i elaborant una frase sobre la idea de qui «és un somiatruites», ens diu: «tenia cervell i pensament, i només li treballaven per a somiar truites» (323).

En un altre cas, encara, pren una frase feta en el sentit literal per crear una imatge còmica barrejant a més el registre col·loquial de la locució amb un terme tècnic, 'l'aiguacuit':³¹ «li queia la bava a l'aiguacuit» (OC/5, 325).

A la resta del conte les frases fetes apareixen, però sense la freqüència que ens esperàriem en un text d'aquestes característiques:

entre cap i coll (OC/5, 323)

fer sermons (323)

tocant l'ase (328)

Era per a caure-hi d'esquena (337)

Qüestions de lèxic

El nombre menor de construccions fraseològiques en aquest conte respon, no hi ha dubte, a una voluntat més creativa de l'autor: Riba hi posa més del seu estil i no tant del llenguatge tradicional, cosa que la crítica, tal com hem vist, ha interpretat de forma positiva. De tota manera, això l'obliga a posar tot l'accent del col·loquialisme que esperàriem en un context com aquest en la tria de certes formes lèxiques. Aquestes, per altra banda, no són gaire abundants, i algunes podrien ser fins i tot discutibles. Ho veurem a continuació amb deteniment.

Lèxic col·loquial

- **nyonya**: es tracta d'un mot de creació expressiva (DECat, 5: 996,a), molt adequat a un context col·loquial.
- **galifardeu**: el mateix DIEC2, tot i considerant-lo de LC (lèxic comú), hi afegeix la indicació POP ([emprat] popularment).
- **repapaven**: vegeu comentari sobre el verb 'reparar-se' més amunt dins el capítol sobre «Paraules a la gent gran».
- **clepsa**: un altre mot de creació expressiva (DECat, 2: 757,a).
- **horripilar**: si bé al DIEC2 apareix amb la indicació de LC (lèxic comú) o bé com a terme mèdic, i Coromines només indica que es tracta d'un dels compostos savis d'*HORROR* (DECat, 4: 817,a), les ocurrències que trobem d'aquest mot al CTILC ens demostren que es tracta, sí, d'un mot d'ús corrent, però l'exageració del sentiment al qual es

31 Aiguacuit: Matèria gelatinosa que se dissol en aigua calenta i serveix per aferrar fusta (DCVB).

refereix ens faria pensar a un to col·loquial. (CTILC: Títol La romeria de Recasens **Autor** Calvet de Budallés, Damas **Any d'edició** 1864 **Tipus L Classificació** Teatre. *Llur vida corre tranquila./ Y la lletra 'ls horripila).*

Dialectalismes

- **xomp, -a**: en tot el CTILC en trobem únicament aquesta ocurrència. Es tracta d'una forma dialectal que prové del tortosí (Massip i Bonet 1986) i podria pertànyer, doncs, a l'idiolecte familiar ribià. L'autor que reivindica la superació de les variants dialectals del català pot justificar l'ús d'aquest terme pel fet d'haver-lo inclòs en un context de to col·loquial, però recordem que en analitzar les variants de les diverses edicions de *Joan Feréstec* havíem vist com el mateix Riba havia preferit prescindir en un segon moment d'un localisme tan innocu com 'atansar'.

Castellanismes

És per aquest mateix motiu, és a dir perquè es troba en un context de llengua que vol semblar col·loquial, que Riba fins i tot es permet algun castellanisme escadusser.

- **retrassat**: no trobem cap altra ocurrència d'aquest participi ni tampoc del verb 'retrassar' en cap altra obra de Riba, si més no en cap de les que han estat recollides al CTILC, incloses les cartes. Per descomptat, tampoc no apareix al DGLC, mentre sí que el trobem al DCVB i també al Coromines (DECat, 7: 290,a), però a tots dos s'hi indica que es tracta d'un castellanisme.
- **matxet**: aquest altre castellanisme tampoc no apareix al DGLC mentre sí que el recull el DCVB en la forma no derivada. Coromines no el considera totalment rebutjable (DECat, 5: 831,b) i després d'indicar que va ser «rebut per conducte del castellà 'macho' [...] i rarament usat fins c. 1600», afirma que «en la nostra llengua ja començava de penetrar en el S. XVI».

Creació de mots

Respecte a *Joan Feréstec*, veiem aquí un interès menor per l'ús de formes derivades i pels compostos.

Quadre de derivats i compostos a *Joan Drogo*Taula 6. Derivació: sufixos i prefixos (segueixo els mateixos criteris que al quadre referit a *Joan Feréstec*)

-ada	manada		
-am	gallam		
-arro/-a	cossarro		
-às, assa	ditàs		
des-	∅		
-dís/ -dissa	escoladís	trampeladís	
-dissa	cantadissa		
-dor/ -a	marejador		
-ej(ar)	xarrupeig*		
	fustejar	blavejar	ribotejar
	sedassejar	perlegen	parpellegen
-era	badallera		
-et/ -a	empenteta	poblet	reconet
	matxet	panxeta	negociets
	fusteret	joguina	ombreta
	foradet	teuladet	xiprerets
	llumet	germanet	farcellet
	veuet	noiet	
-í/ -ina	crystal·lines		
-ia	∅		
-íssim/ -a	prolongadíssim	subtilíssim	
-ívol/ -a	∅		
-ment, adv	golafrement	frenèticament	
-ment, subst	escarrassament	entendiment	llanguiment
-ó/ -ona	grassó		
-ós/ -osa	flairós	xafogós	bafarós
	plorós		
-ut/ -uda	llargaruda		

* Substantiu derivat regressiu del verb 'xarrupejar'.

En **negreta** els sufixos i els fenòmens que no apareixien a *Joan Feréstec*; ∅ indica en canvi que no hi ha ocurrencies a *Joan Drogo* d'un sufix o d'una forma de creació productiva a *Joan Feréstec*.

Taula 7. Parasíntesi

encimbellat

Taula 8. Derivació zero o conversió

adj>subst	∅
-----------	---

Taula 9. Composició

no incl.Fabra	∅
incl.Fabra	esmaperdut

Si ens fixem en el quadre, ens adonem que la majoria de derivats són valoratius, especialment diminutius, o bé formes adverbials en -ment, tan freqüents que no les hem indicades totes. Pel que fa a la resta, si bé el nombre absolut de termes derivats és prou elevat, cal tenir en compte que el text és molt més llarg, i per tant ens trobem amb una quantitat relativa molt menor. Per altra banda, ens adonem també que la majoria són mots lexicalitzats, és a dir, seguint el criteri que havíem utilitzat amb el conte anterior, que són recollits al DGLC.

Si deixem de banda els valoratius (augmentatius en -arro, o -às; diminutius en -ó i -et) només 6 dels mots derivats que hi trobem es poden considerar creacions per derivació de l'autor (respecte als 10 que havíem trobat a *Joan Feréstec*, text que, com hem dit, és molt més curt). Aquests són: **gallam**, **marejador**, **escoladís**, **trampeladís** (en parlaré amb més profunditat més endavant), **escarrassament**, **bafarós**, a més d'**encimbellat**, cas particular format simultàniament per un prefix en- i un sufix -at, i que classifico com a parasintètic seguint el suggeriment de Cabré (2002, 765).

Podem deduir, doncs, que Riba ha anat madurant uns criteris de creació de mots que s'han allunyat de les indicacions de Fabra, si més no pel que fa a l'ús dels derivats. Si bé n'utilitza de valoratius perquè això donarà un to 'rondallístic' al seu text, ja no considera necessari utilitzar-ne d'altres per donar-los nova vida com Fabra reclamava: és rellevant, per exemple, que no aparegui cap sufix -ívol en tot aquest conte.

Cultismes i arcaïsmes?

Tampoc aquí trobem cultismes o arcaïsmes pròpiament dits però sí alguns termes poc utilitzats en contextos col·loquials i que en principi no ens esperaríem en un tipus de text com el que ens ocupa. Respecte a *Joan Feréstec*, on els termes d'aquest tipus podien ser justificats gairebé sempre per motius de precisió semàntica, les justificacions aquí es fan més difícils.

- **batxiller** (adj). Malgrat que aquest mot aparegui al DCVB i també al DIEC2 com a terme del lèxic comú, fins i tot amb l'accepció que li trobem aquí de 'tafaner', Coromines en comenta la gairebé nul·la vigència en l'actualitat: «amb la fi de l'EM el mot entra en irremeiable decadència en català» (DECat, 1: 736,a). Efectivament, el CTILC només en recull dues ocurrences al segle XX: la primera és la que

- tenim aquí, i la segona a l'edició de 1938 d'*Aloma* (com sabem, l'estil de Mercè Rodoreda va evolucionar molt després d'aquesta publicació).
- **pler**. Vegeu el que dèiem respecte a aquest terme a *Joan Feréstec*.
  - **sollevar**: en parlaré en tractar les variants de les diverses edicions.
  - **esfreixurar-se**. Aquest terme ens resulta estrany malgrat que Coromines comenti (DECat, 4: 191,a) que devia ser molt popular i malgrat aparegui tant al DGLC com al DIEC2 etc, sempre amb el sentit d'«escarrassar-se». Efectivament, el CTILC només en recull dues ocurrencies a més de la que ens ocupa. La primera a *La parada*, de Joaquim Ruyra (1919) i la segona a *Els tres al·lucinats* de Puig i Ferrer (1926).
  - **albirar**. Aquest cas és una mica diferent, ja que el verb 'albirar' no és tan poc freqüent com podríem pensar (1205 ocurrencies al CTILC, en les dues formes 'albirar'-'ovirar'). Riba l'utilitza en 22 ocasions en tota la seva obra, sempre amb una voluntat de precisió semàntica. Les diferents ocurrencies d'aquest verb ens el presenten amb l'accepció de 'pensar, considerar', que Coromines considera d'ús antic (DECat, 1: 150,b), però sobretot amb l'accepció que tenim aquí, és a dir «percebre des de lluny, arribar a veure al lluny» (DECat, 1: 150,b):

Per una finestra de l'obrador, el bon fuster l'**albira** tot just. (*OC/5*, 329)

Un altre exemple d'ús ribià amb aquesta accepció poden ser els dos versos ben coneguts de l'elegia segona, de les *Elegies de Bierville*, on el valor semàntic del verb que té per objecte la imatge de Súnion és ben clar:

per l'exiliat que entre arbredes fosques t'**albira**
súbitament, oh precís, oh fantasmal! [...]

- **cloquer**. A l'entrada *cloquer*, el DIEC2 ens remet a 'campanar', i Coromines per la seva banda comenta (DECat, 2: 764,a), amb algunes matisacions,³² que es tracta d'un arcaisme. És rellevant que Riba l'utilitzi en aquest conte: això ens confirma que la seva actitud envers la llengua aquí és diferent. És cert que en tota l'obra ribiana recollida al CTILC no trobem mai 'campanar', però les 3 ocurrencies que hi trobem de 'cloquer' apareixen en obres que poden compartir una mateixa actitud lingüística: a més de la que trobem aquí, en tenim un

32 «MiF l'usa decididament des de ben jove» (DECat, 2: 764,a). A l'entrada 'campanar', Coromines comenta encara: «amb caràcter no tan predominant des dels orígens, com podria donar a entendre la seva difusió tan general avui en les quatre regions de la llengua» (DECat, 2: 464,a).

exemple en una obra del 1915: *Històries extraordinàries*; i un altre en un text poètic: *Estances, llibre segon*, del 1930.

- **engorjar**. Segons Fabra (DGLC), l'única accepció d'aquest verb seria «Ficar a la gorja, fer engolir a la força, engargullar»; segons Coromines, en canvi, seria només un derivat de 'gorg', i per tant un terme de descripció geogràfica. Si ens fixem en els usos que trobem efectivament tant al CTILC com també a les definicions del DCVB, les accepcions són diverses i justament la més freqüent és la que trobem aquí.

DCVB: **2**. Fer-se passar per la gorja; engolir; cast. *engullir, tragar*. S'aturà per a engorjar tres o quatre forquillades, Víct. Cat., Sol.38. || **3**. fig. Engolir. Obre sa gola la terra | y engorje l'infern als franchs, Camps i F., Poes. 81;

Al CTILC veiem com aquesta accepció, tant en senti propi com en sentit figurat, representa una mica més de la meitat del total de les ocurrències presents (17/32), sense que hi tingui cap influència el període cronològic. Riba segueix, doncs, l'ús corrent, tot i que s'allunya de Fabra i de Coromines.

- **dropo**. Comento aquest terme perquè ocupa una posició rellevant en ser el nom del protagonista i perquè Riba el va preferir a l'adjectiu que tenia com a idea inicial, que era, com ens diu Sullà, 'peresós' (Sullà 1992a, 39; Guansé 1928). 'Peresós' és un terme estrany a l'idiòlecte ribià: en trobem una sola ocurrència dins tota l'obra ribiana recollida al CTILC. Aquesta única ocurrència es troba a la primera versió de l'*Odissea* i Riba la canviarà a la segona versió, el 1953:

«Nausica, per què et posà al món, tan peresosa, la mare?» (*Od.* 1919, 1: 128)

«Nausica, i doncs, ¿per què et va parir tan deixada la mare?» (*Od.* 1953, 115)

'Dropo', en canvi, apareix en 8 ocasions en l'obra ribiana i és especialment rellevant que es mantingui tant a la primera versió de l'*Odissea* com a la segona. Coromines no indica que hi hagi cap diferència de genuïtat entre un i altre, per tant la preferència de Riba és personal. Potser hi podria haver influït el fet que 'dropo' sembla més idiomàtic que 'peresós', el qual recorda molt el castellà *perezoso*. Com a alternativa a 'dropo', Riba prefereix 'mandra'. El substantiu: 4 ocurrències dins aquest mateix conte; o l'adjectiu invariable: «Jo, mandra com sempre» (en una carta recollida per Guardiola 1989, 66).

Lèxic especialitzat

De la mateixa manera que a *Guillot, bandoler* i a *Joan Feréstec* trobàvem mots especialitzats de l'ofici del carnisser o del registre bèl·lic amb una intenció irònica evident (vegeu més amunt els apartats corresponents), aquí l'ofici del pare d'en Joan justifica l'ús de mots tècnics com 'aiguacuit'. La intenció, però, ja no és irònica, com vèiem en aquells dos contes, sinó de precisió.

- **aiguacuit**: el mot apareix al DGLC («Cola, pasta feta coent retalls de pells i que, dissolta en aigua calenta, serveix per a enganxar»), tot i que es tracta d'un terme poc utilitzat en obres narratives. El CTILC en recull un total de 39 ocurrences, de les quals només 10 en textos de narrativa.
- **gúbia**: també apareix al DGLC («Enformador de làmina semicircular»), mentre el CTILC en recull un total de 38 ocurrences, de les quals només 6 en obres de narrativa.
- **grop**: DGLC «Nus de la fusta; concreció envoltada d'un material diferent o menys dur, per ex., en un vidre, en una gemma, en una roca, en el sòl». Al CTILC trobem les diferents accepcions d'aquest mot, entre les quals la utilitzada aquí per Riba.

A més d'aquests tres exemples, podem incloure en aquest apartat substantius d'eines o objectes, o verbs relacionats amb l'ofici de fuster com: 'ribot', 'bast', 'encenall', 'enformador', 'desbastar'.

Adjectivació

No podem deixar aquesta anàlisi dels aspectes lèxics rellevants en aquest conte sense fer referència a l'adjectivació.

Hem vist com Riba abandona o si més no redueix aquí alguns dels recursos que havia utilitzat de manera productiva a *Joan Feréstec*, com la creació de mots per derivació, la fraseologia, etc. Augmenta en canvi de forma exponencial la descripció i per tant la presència d'adjectius. En tenim un bon exemple a la descripció de la rampa que porta fins a la part alta de l'illa (*OC/5*, 326):

la rampa **zigzaguejant**, que tenia uns esglaons **suaus, llargs**, dolçament **encatifats** de fems.

Cal dir que aquest recurs ja era present al conte immediatament anterior, seguint l'evolució de l'estil que ja hem notat en altres ocasions. Així, no em puc estar de citar la frase següent, de *Joan Golafre*, on trobem a més una comparació que és una imatge poètica (*OC/5*, 311):

Quatre hores caminà, **lent, convex i trontolladís**, com un carro de vela [...] al llarg de la mar **riolera**.

Doblets sinonímics

En aquest conte ens trobem amb diversos casos d'això que denominem 'doblets' i dels quals he parlat només de passada a *Joan Feréstec*.

Aquests termes que veurem tot seguit poden ser sinònims o quasi sinònims i tenen generalment un ús diferenciat segons el registre. Tot i que en molts casos els diccionaris no ho recullin, el lector mitjà els classifica com a més o menys cultes, o fins i tot com a més o menys correctes.

A *Joan Feréstec* només havíem localitzat un sol cas d'aquesta mena, que seria el doblet 'ser'/'ésser', mentre aquí en veurem diversos. Presentem el mot que apareix al conte i analitzem l'ús que en fa Riba en relació amb l'altre terme del doblet.

- **adobar**. Amb l'accepció de «Posar en bon estat una cosa que estava rompada o espanyada; cast. *remendar, recomponer, arreglar*» (DCVB), aquest terme va ser considerat per molts correctors preferible a 'arreglar', cosa que va portar una certa polèmica de la qual parlava encara Ricard Fité el 2004: «Entre les entrades que l'*Avui* considera acceptables i que l'IEC no beneeix fins al 1995 hi ha: *acollida, aforat, [...] arreglar* ('reparar', 'adobar')» (Fité 2004, 30). Cal dir que Coromines considerava 'arreglar' totalment genuí (DECat, 7: 219,a): «Tenen tort certament els pseudo-puristes que creuen que *arreglar* sigui menys bon català que *arranjar*, manlleu francès, mentre que *arreglar* apareix ens els textos catalans, com veiem, 350 anys abans que en castellà». Si ens fixem en l'ús que en fa Riba segons els textos recollits al CTILC, veiem com una certa predilecció per 'adobar' no el priva d'utilitzar també 'arreglar', sense que puguem trobar-hi motivacions de registre ni tampoc cronològiques: a *Joan Barroer*, per exemple, hi utilitza tots dos termes com a sinònims. A la seva obra en general, per altra banda, sobre un total de 17 ocurrences de tots dos termes veiem com 'arreglar' apareix 7 cops i 'adobar' 10 (dels quals, però, 3 presenten una accepció diferent). El fet que aquí aparegui 'adobar' no ens ha de portar, doncs, a conclusions de purisme o d'ultracorrecció que serien exagerades.
- **finar**. Riba utilitza en la seva obra, de forma coherent amb els índexs de freqüència generals, preferentment 'morir' i no 'finar' (CTILC: a l'obra ribiana 248 ocurrences de 'morir' i només 66 de 'finar'). A *Sis Joans* també trobem una proporció semblant (4 'morir' i 1 'finar'), però el que ens sembla especialment rellevant és que l'única ocurrencia de 'finar' al recull és a *Joan Drogo*. Aquest fet confirma altre cop com en aquest conte la seva actitud lingüística ha canviat.

- **finir**. Coromines (DECat, 3: 1000,b) considera aquest verb com a «modernament desaparegut de la llengua corrent» i afegeix que pot ser utilitzat només «com a terme poètic o del llenguatge elevat». Efectivament, només en trobem 7 ocurrences en tota l'obra ribiana i és rellevant, doncs, que aparegui en aquest conte, pel mateix motiu que ja hem comentat en el cas anterior.
- **cercar**. Com ens diu Coromines (DECat, 2: 675,b), la concurrència que ha sofert aquest verb amb el castellanisme 'buscar' ha fet que avui tingui una vitalitat molt migrada, excepte a les Illes Balears. És interessant, doncs, l'ús que en fa Riba, perquè representa una seva presa de posició: no trobem cap ocurrencia de 'buscar' en tota la seva obra recollida al CTILC. Recordem altres posicions d'escriptors que esmenta Coromines (DECat, 2: 354,a): Verdaguer intenta «reaccionar contra la condemna definitiva» de 'cercar' com a arcaica, però per altra banda, per a ell «buscar era un verb digne de les ocasions més agosarades»; en canvi Pere Coromines, és a dir un escriptor de l'escola de *L'Avenç*, «va usar, cada vegada més, *cercar* en la seva prosa de to elevat, per poc que ho fos».
- **darrer/últim**: Riba utilitza tots dos adjectius amb una preferència per 'darrer', preferència més marcada si tenim en compte que moltes de les ocurrences del mot 'últim' són en realitat dins la locució adverbial 'a l'últim' (CTILC, ocurrences dins l'obra ribiana: 'darrer' 128; 'últim' 91, de les quals 42 'a l'últim'). Pensem que Fabra (DGLC) recollia exclusivament aquesta locució i que Coromines, malgrat reconegui que 'últim' és un mot molt usual avui (DECat, 8: 975,a), parla de 'darrer' (DECat, 7: 265,b), amb un entusiasme que no ens podem estar de reproduir aquí: «la nitidesa del gran mot, que a tots els nostres països serva una aura esplèndida, de llargs segles catalans». El criteri de Riba és doncs coherent amb el que hem anat veient al llarg d'aquest estudi. Pel que fa concretament al conte que ens ocupa veiem com el canvi d'actitud lingüística de què ja hem parlat radicalitza la posició de l'autor, de manera que hi trobem exclusivament 'darrer' mentre 'últim' només apareix dins la locució 'a l'últim'. En altres contes anteriors del mateix recull, en canvi, hi podíem trobar alguna ocurrencia d''últim' com a simple adjectiu: dins *Joan Barroer* i *Joan que turmentava les bèsties*.
- **trampa**. Si bé hi ha hagut una tendència a preferir el més nostrat 'parany', 'trampa' és igualment correcte i el trobem tant al DGLC com al DECat (8: 711 i següent entrada 'trapa'). Albert Jané en feia una defensa a la columna «El llenguatge» el 1978 (dins *Avui*, 24/XI/78). Riba l'utilitza aquí de forma coherent amb el tipus de llenguatge que vol adoptar.
- **batallada**. No cal que ens entremetiguem massa amb aquest substantiu sinònim idèntic de 'campanada' (al DIEC2 i també al DCVB tots dos

presenten la mateixa definició). Al llarg de la història i tal com podem comprovar al CTILC, tots dos termes han estat utilitzats de forma més o menys equivalent, però podem trobar un matís diferent, entre l'un i l'altre, indicat per Coromines (DECat, 1: 730,b) en referiment a 'batallada': «campanada, sense ventar la campana». En aquest sentit, dins el context del conte que ens ocupa aquesta forma és més adient, ja que es tracta d'un càstig i la connotació de dolor pot ser més forta si es concentra l'atenció en el cop del batall i les seves conseqüències, més que en la campana que es venta.

Rareses i hàpax

Veurem a continuació alguns mots, formes o accepcions molt poc freqüents i fins algun hàpax. Ens interessen perquè són veritables rareses i ens sorprenen encara més en un context de conte infantil.

Per una banda ens corroboren el fet que Riba està utilitzant un nivell de llenguatge diferent al dels contes anteriors. Per altra banda també ens demostren que Riba se sent molt més segur respecte a la llengua: de la mateixa manera que hem vist com utilitzava algun castellanisme, aquí veurem com utilitza alguna paraula amb una accepció que no és ben bé la que recullen els diccionaris.

- **coronisa**. No sabem per quin motiu Riba prefereix aquesta forma a la més freqüent 'cornisa', que per altra banda ell mateix utilitza en un altre cas, segons el CTILC. Coromines (DECat, 2: 941,b) esmenta aquesta forma secundària sense fer-hi comentaris específics i per tant no ens hi entretindrem, però cito el mot com a sorprenent dins el context.
- **trampeladís**. Trobem aquí l'única ocurrència, segons el CTILC, d'aquest adjectiu derivat d'un verb 'trampelar' que també és molt poc freqüent. És justament aquest verb que ens interessa aquí. Segons Coromines (DECat, 8: 249,b), 'trampelar' és predilecte de Verdager, del qual trobem dues ocurrències d'aquest verb al CTILC. Les úniques altres dues són de Cebrià de Montoliu, dins *Institucions de cultura social* (1903), i, de Guerau de Liost a *Selvatana amor* (1920).
- **erol**. Aquest substantiu és problemàtic, perquè l'accepció amb què Riba l'utilitza s'allunya de totes les definicions presents als diccionaris (DGLC, DCVB, DIEC2) i també del que diu Coromines (DECat, 3: 418,b). Tots els lexicògrafs semblen estar d'acord que l'«erol» ha de tenir alguna relació amb sembrats, horts, flors o bolets, així com veiem en general en els textos recollits al CTILC; el mateix Riba a les altres tres ocurrències del mot segueix aquest criteri, però no aquí: «L'erol de platja i la mica de moll són deserts» (OC/5, 336).

- **de bocons.** És sorprenent aquí l'ús de la preposició 'de', quan sembla que la forma més idiomàtica d'aquesta locució seria amb 'a'. El DIEC2 recull únicament la forma amb la preposició 'a' i el DCVB defensa fins a tal punt aquesta construcció que en proposa la grafia 'abocons'. Coromines (DECat, 2: 19,a), tot i ser contrari a aquesta grafia, també presenta la forma amb la preposició 'a', però cal dir que ell mateix usa en altres llocs totes dues construccions (DECat, 2: 19,b; DECat, 2: 20,a). Al CTILC també hi trobem ocurrencies de totes dues, però de les 9 ocurrencies de la locució amb 'de', 6 són de Riba i només 3 d'altres autors, mentre les 4 que presenten la forma amb 'a' són d'autors tan diversos com Joan Santamaria (1935), Ferran Soldevila (1956), Manuel de Pedrolo (1979) i el mateix Pompeu Fabra (a la *Gramàtica* anomenada 'pòstuma', del 1956). La forma usada per Riba ha estat considerada prou rellevant per a ser recollida al DDLC, justament amb l'exemple que trobem aquí, cosa que en demostra encara la importància.
- **esbotzar.** No és gens freqüent utilitzar aquest verb per a dir 'trencar un sobre', com tenim al nostre context, acció per a la qual ens esperàriem més aviat 'esquinçar' o 'estripar'. Ho podem comprovar veient les ocurrencies recollides al CTILC. D'aquestes, en trobem una: «aquell beneït del nuador **ha esbotzat** uns papers que feien de vidre d'una finestra de la quadra» (*El cor del poble*, Ignasi Iglésias, 1902), en què es parla de papers, però aquests fan la funció del vidre. En trobem, però, una altra, on l'objecte esbotzat és un telegrama, i és per tant similar a la que tenim aquí; tanmateix es tracta d'un text poètic: «Ja n'agafa un a l'atzar; ben de pressa l'**esbutzava**» (*Brins a l'oratge*, Joan Pons i Marquès, 1975). Crec justament que Riba utilitza aquest verb de forma hiperbòlica, segons un criteri potser més adient al llenguatge poètic, que ja hem vist que és el seu objectiu en aquest conte.

Les dues edicions del conte: col·lació i anàlisi de variants

Presento a continuació el quadre de les variants entre la primera edició, que en aquest cas és la de 1928, ja que el conte no va aparèixer publicat abans, i la segona, és a dir la darrera que Riba va poder supervisar. Com en el cas de *Joan Feréstec*, aquestes variants no afecten els aspectes que ja hem estudiat.

Indico també les variants introduïdes per Sullà en la seva edició de les *Obres Completes* de 1992. Com he comentat abans, en curar aquesta edició Sullà, que en principi pretenia presentar fidelment la darrera versió revisada per l'autor, modifica el text original de 1951 i veurem com en algun cas el canvi és especialment rellevant.

Taula 10. *Joan Drogo*. Variants: quadre complet

	1928	1951	Sullà
1	En Joan	en Joan	
2	recó	=	racó
3	En Joan	en Joan	
4	destroces	destrosses	
5	sublevat	sollevat	
6	volia ajudar-la	la volia ajudar	
7	En	en	
8	de repent	d'improvís	
9	tofes	copes	
10	Hi veia una trampa	=	Hi havia una trampa
11	arronçant	arronsant	
12	per a	=	per
13	trenta tres	trenta-tres	
14	d'En Joan	d'en Joan	
15	Li féu l'efecte	Li va fer l'efecte	
16	Quan a l'últim	=	Quan ø l'últim
17	els poblets	els pobles	
18	reconet	=	raconet
19	eren	eran	
20	volia repartir-la	la volia repartir millor	
21	Però al cinquè dia	=	Però el cinquè dia
22	d'En Joan	d'en Joan	
23	Mentrestant En Joan	Mentrestant en Joan	
24	els ulls a En Joan	els ulls a en Joan	
25	i torna a cloure'ls	i els torna a cloure	
26	es mira fit En Joan	es mira fit en Joan	
27	dóna a en Joan	dóna a en Joan	
28	volen anar-se'n	se'n volen anar	
29	de tant en tant ne treuen la citació	de tant en tant en treuen la citació	
30	quaranta cinc	quaranta-cinc	
31	quaranta dos	quaranta-dos	
32	recons	=	racons
33	enternir	entendrir	
34	d'En Joan	d'en Joan	
35	per En Joan	per en Joan	
36	no veu En Joan	no veu en Joan	
37	corre cap al seu marit	corre cap el seu marit	
38	el pare d'En Joan	el pare d'en Joan	
39	posant-li una mà [...] a sobre	posant-li una mà [...] a damunt	

	1928	1951	Sullà
40	Ell la rebutja	Ell la repel·leix	
41	això l'esbrava	això el desfoga	
42	no sap a qui vol matar	no sap qui vol matar	
43	com En Joan	com en Joan	
44	crida En Joan	crida en Joan	
45	s'hagués pogut arrapar en unes mates	s'hagués pogut arrapar a unes mates	
46	Mentrestant, En Joan	Mentrestant, en Joan	
47	culpable, En Joan	culpable, en Joan	
48	el pare callà, En Joan	el pare callà, en Joan	
49	El Pare es sentí vençut	El pare se sentí vençut	
50	la segona: En Joan	la segona: en Joan	
51	es convulsiona tot	es convulsa tot	
52	el cap d'En Joan	el cap d'en Joan	
53	deixà la copeta del màstic	deixà la copeta de màstic	
54	tormells	turmells	
55	podia aturar-se	es podia aturar	
56	inmòbil	immòbil	
57	mànegues	remolins d'aire	
58	giravoltadisses	crystal·lines	
59	la volta cristal·lina	la volta pura del cel	
60	enterniment	entendrimnt	
61	aixeca els ulls en l'aire	aixeca els ulls enlaire	
62	«Germanet rossinyol – pensa –; com t'estimo...	“Germanet rossinyol – pensa –; rossinyol miraculós, que ara cantes fora del teu temps: com t'estimo...	
63	el cap d'En Joan	el cap d'en Joan	
64	hora darrera hora, En Joan	hora darrera hora, en Joan	
65	ha trescat ø la serra	ha trescat per la serra	
66	sense objecte, En Joan	sense objecte, en Joan	
67	recó	=	racó
68	una infants	uns infants	
69	De sobte, En Joan	De sobte, en Joan	
70	sinistres, En Joan	sinistres, en Joan	
71	Vina	Vine	
72	Vina...	Vine...	
73	per fer-ne fugir les males idees	=	per fer-se fugir les males idees
74	Ves-hi	Vés-hi	
75	el cervell d'En Joan	el cervell d'en Joan	
76	el metge, En Joan	el metge, en Joan	
77	Però En Joan	Però en Joan	
78	volgué esperar-se	es volgué esperar	

	1928	1951	Sullà
79	Però En Joan	Però en Joan	
80	no volia entretenir-se	no es volia entretenir	
81	el pare d'En Joan	el pare d'en Joan	
82	De la seva antiga peresa	=	De la ø antiga peresa
83	I recordant-se del rossinyol d'aquella lúgubre nit del seu càstig, ø	I recordant-se del rossinyol d'aquella lúgubre nit del seu càstig, com si també sortís del seu temps...	

Nota a l'edició de Sullà

Abans d'analitzar les variants entre les dues edicions aparegudes en vida de Riba, cal fer altre cop un comentari sobre l'edició de les obres completes curada per Enric Sullà, l'any 1992, la més moderna de l'obra ribiana tot i que hagin passat més de vint-i-cinc anys. Com ja he indicat pel que fa a *Joan Feréstec*, malgrat la meticulositat de Sullà, la manca d'un aparat crític pot portar a lectures filològicament errònies, i això es pot veure de forma concreta aquí. Si l'estudiós declara, en la seva «Nota a l'edició»: «el criteri que he aplicat ha estat d'adoptar les solucions de l'última edició de què va tenir cura Carles Riba mateix» (Sullà 1992b, 64), i minimitza els canvis que ha introduït als textos recollits, declarant que es tracta únicament de modificacions en casos de «vacil·lació estrictament ortogràfica» que ha corregit «d'acord amb les normes vigents», el cert és que en el context d'aquest treball, i sobretot en el conte que ens ocupa, els canvis són rellevants.

Cal dir que la intervenció de l'editor és notable en aquest conte però no ho era al que hem estudiat anteriorment. A *Joan Feréstec* havíem trobat únicament dues modificacions entre el text de 1951 i l'edició de Sullà, mentre aquí són més abundants.

D'aquestes, algunes probablement són errors d'impremta:

De la seva antiga peresa > De la ø antiga peresa. (OC/5, 339)

D'altres poden ser qüestions de sintaxi que no estudiarem aquí:

Però al cinquè dia > Però el cinquè dia (OC/5, 327)

mentre un cas resulta especialment rellevant.

Efectivament, Sullà fa les següents modificacions de forma sistemàtica:

recó > racó; reconet > raconet; recons > racons,

Hauria estat realment rellevant que aquest canvi s'hagués produït el 1951, si tenim en compte les disputes que es van produir sobre la inclusió o no de la forma 'racó' a la segona edició del Diccionari Fabra (que apareixeria finalment amb 'racó' com a forma exclusiva el 1954).

Vegem només com a exemple d'aquestes discussions alguns fragments de la carta de Coromines a Riba del 14 d'octubre de 1954: el lingüista hi insisteix, des de Chicago, que la nova edició no aparegui abans que ell hagi tornat i hagi tingut l'oportunitat de defensar una sèrie de canvis, entre els quals apareix 'racó'.

Vol dir, doncs, que tot el diccionari ja està tirat fins a la Z? Suposo que sí (millor que m'equivoqués). [...] L'Aramon va oposar una resistència estrènua a deixar discutir i posar a votació els canvis que jo proposava sobre alguns mots, especialment *viuda*, *pendre* i *racó*. La resistència va arribar fins a l'extrem d'abusar de la seva funció de secretari per impedir que això constés en acta com a proposat per mi. (Ferrer, Pujadas 2002, 125)

En tota la correspondència i tal com ja he dit en un altre lloc (Turull i Crexells 2008, 74), Riba era la figura conciliadora entre Coromines i Aramon, però tot i així no accepta la proposta del lexicògraf fins que aquesta no ha estat admesa oficialment dins la nova edició del Diccionari.

Efectivament, la primera ocurrència (i l'única) de la grafia 'racó' que el CTILC recull dins l'obra ribiana és a *Esbós de tres oratoris*, publicat el 1957, mentre a la versió de l'*Odissea* de 1953 es manté encara exclusivament 'recó'.³³

Variants ortogràfiques

Deixant, doncs, de banda el cas de 'recó'/'racó', passem a analitzar en primer lloc les modificacions ortogràfiques introduïdes per Riba respecte a la versió de 1928 a la darrera edició curada per ell mateix, és a dir la de 1951.

	1928	1951
1	En Joan	en Joan
3	En Joan	en Joan
4	destroces	destrosses
7	En	en
11	arronçant	arronsant

³³ No esmento l'únic cas de 'racó' a *Sis Joans*, que en proporció a les 12 ocurrències totals no és representatiu i que podem imputar a un simple error d'impremta.

1928	1951
13 trenta tres	trenta-tres
14 d'En Joan	d'en Joan
17 els poblets	els pobles
19 eren	eran
22 d'En Joan	d'en Joan
23 Mentrestant En Joan	Mentrestant en Joan
24 els ulls a En Joan	els ulls a en Joan
26 es mira fit En Joan	es mira fit en Joan
27 dóna a En Joan	dóna a en Joan
30 quaranta cinc	quaranta-cinc
31 quaranta dos	quaranta-dos
34 d'En Joan	d'en Joan
35 per En Joan	per en Joan
36 no veu En Joan	no veu en Joan
38 el pare d'En Joan	el pare d'en Joan
43 com En Joan	com en Joan
44 crida En Joan	crida en Joan
46 Mentrestant, En Joan	Mentrestant, en Joan
47 culpable, En Joan	culpable, en Joan
48 el pare callà, En Joan	el pare callà, en Joan
50 la segona: En Joan	la segona: en Joan
52 el cap d'En Joan	el cap d'en Joan
54 tormells	turmells
56 inmòbil	immòbil
63 el cap d'En Joan	el cap d'en Joan
64 hora darrera hora, En Joan	hora darrera hora, en Joan
66 sense objecte, En Joan	sense objecte, en Joan
68 una infants	uns infants
69 De sobte, En Joan	De sobte, en Joan
70 sinistres, En Joan	sinistres, en Joan
71 Vina	Vine
72 Vina...	Vine...
74 Ves-hi	Vés-hi
75 el cervell d'En Joan	el cervell d'en Joan
76 el metge, En Joan	el metge, en Joan
77 Però En Joan	Però en Joan
79 Però En Joan	Però en Joan
81 el pare d'En Joan	el pare d'en Joan

Generalment, ens adonem que els canvis són adequacions als criteris fabrians, però amb matisos que analitzarem a cada lloc. Cal tenir en compte que alguns poden correspondre a errors d'impresma, per exemple

la variant núm. 19: 'eren' > 'eran', o les grafies 'inmòbil' (variant 56) o 'ves-hi' de l'edició de 1928³⁴ (variant 74).

- **En/en**

Per al canvi de la grafia majúscula/minúscula de l'article personal 'en', vegeu el capítol sobre *Joan Feréstec*.

- **destroces > destrosses**

Al DGLC, Fabra distingia entre *destròçar* «Rompre, deformar etc» i *destrossar* 'desatrossar', derivat de *trossar*, és a dir «ajustar al cos (una peça de vestir) amb cordons o vetes etc», i en una de les converses filològiques (14/X/1920, Fabra 2010, 327) condemnava explícitament la grafia 'destrosses', preferint-li 'destroces'. Això no obstant, segons Coromines (Coromines 1974b, 92) ell mateix havia recomanat posteriorment canviar aquesta regla. Efectivament, Fabra afirma en una carta del 1948 adreçada a Coromines i datada a Prada, 20 de novembre de 1948:

Teniu tota la raó quan dieu [...] que la dualitat *tros-destròçar* constitueix una dificultat ortogràfica desconcertant. (Joan Ferrer, Josep Ferrer, Pujadas 1998, 79)

A diferència del que va passar amb 'recó'/'racó', per als quals va ser necessària com ja hem vist una pressió important de Coromines, aquest canvi va ser acceptat per l'Institut sense problemes i, doncs, lògicament, per Riba ja el 1951.

- **arronçar > arronsar**

Quelcom de semblant passa amb 'arronçar', que Fabra, tot i haver-ne acceptat la grafia al DGLC, tenia la intenció de modificar en 'arronsar', tal com veiem en una carta a Joan Coromines de 20 d'abril de 1948. És interessant llegir en aquest document com el mateix Fabra tenia dubtes sobre l'acceptació per part de l'IEC de totes les seves esmenes: «Tinc motius per creure que alguns dels canvis que proposarem vós i jo no obtindran, absent jo, l'aprovació dels actuals membres actius de la Secció» (Joan Ferrer, Josep Ferrer, Pujadas 1998, 73). Efectivament, del grup d'onze esmenes on hi ha inclòs 'arronsar' i que ell considerava que podrien ser acceptades sense problemes, finalment només tres, entre les quals el terme que ens ocupa, van aparèixer modificades a la segona edició del diccionari.

- **trenta tres > trenta-tres; quaranta cinc > quaranta-cinc; quaranta dos > quaranta-dos**

En un treball que Fabra va deixar inèdit sembla que el lingüista

34 La grafia 'inmòbil' no és recollida al CTILC, tot i que aparentment hi hauria de ser, probablement perquè es considera efectivament un error d'impremta.

era contrari a la grafia dels numerals amb guionet (Joan Ferrer, Josep Ferrer, Pujadas 1998, 159), però el fet és que ja al *Diccionari ortogràfic* de 1917 els numerals apareixen en la forma que coneixem (Fabra 2008, 664 ‘vint-i-dos’; ‘vint-i-dosè’) i la regla no ha canviat fins ara. Riba modifica, doncs, de forma sistemàtica tots els numerals del text per adequar-los a la normativa.

- **tormell > turmell**

De la mateixa manera, la grafia ‘turmell’ ja era considerada la forma correcta a la primera edició del DGLC i Fabra en parlava fins i tot de forma explícita en una de les *Converses Filològiques* (núm. 681 de 15/VII/1925, recollida a Fabra 2010, 686) considerant ‘tormell’ una ‘falta d’ortografia’. Riba corregeix, doncs, el terme segons la normativa.

- **vina > vine**

En aquest cas, tant el *Diccionari ortogràfic* com la *Gramàtica catalana* de 1918 i també les *Converses Filològiques* (Fabra 2010, 269, 489) confirmen que Fabra considerava inicialment ‘vina’ la forma correcta.³⁵ El DGLC en la seva segona edició també opta per aquesta grafia. Segons Coromines ([1971] 1974, 92) es tracta d’un canvi ja recomanat «pel Mestre en vida seva» i Riba l’accepta, com segurament també ho havia fet l’Institut de forma extra-oficial, ja el 1951.

Variants lèxiques i estilístiques

Paral·lelament a les modificacions ortogràfiques, moltes de les variants lèxiques segueixen el criteri d’adequació a la normativa fabriana, però cal analitzar-les més d’a prop. Alguns canvis en el lèxic provoquen nous canvis que podem classificar com a estilístics.

	1928	1951
5	sublevat	sollevat
8	de repent	d’improvís
9	tofes	copes
33	enternir	entendrir
40	Ell la rebutja	Ell la repel·leix
41	això l’esbrava	això el desfoga
51	es convulsiona tot	es convulsa tot
57	mànegues	remolins d’aire
58	giravoltadisses	crystal·lines
59	la volta cristal·lina	la volta pura del cel

³⁵ Algunes edicions d’aquests textos fetes després de la mort del lingüista modifiquen la grafia de ‘vina’ en ‘vine’, generalment sense indicar la intervenció sobre el text original. Sortosament, l’edició de les *Obres completes* (Fabra 2005-2013) esmena aquesta tradició poc filològica.

60	enterniment	entendrimment
62	‘Germanet rossinyol – pensa –; com t’estimo’	‘Germanet rossinyol – pensa –; rossinyol miraculós, que ara cantes fora del teu temps: com t’estimo’
83	I recordant-se del rossinyol d’aquella lúgubre nit del seu càstig, ø	I recordant-se del rossinyol d’aquella lúgubre nit del seu càstig, com si també sortís del seu temps

– **sublevat > sollevat**

Riba modifica el seu criteri d’ús de ‘sublevar’ després de la publicació de la primera edició del DGLC, on aquest verb i els seus derivats no apareixen. Segons Coromines, tant ‘sublevar’ com ‘sublevació’ van ser repudiats per Fabra i el seu dictamen és totalment motivat, de manera que el nostre autor accepta la indicació del lingüista i modifica de forma sistemàtica tots els usos que n’havia fet, no només en aquest conte, sinó també a la segona versió de l’*Odíssea*, com veiem consultant el CTILC:

i **sublevà** una maror com un déu no diria, i l’onatge no em comportava d’ésser dut a dalt l’armadia. (*Od.* 1919, 1: 150, l. 22)

i **sollevà** una maror com un déu no diria, i l’onada no consentia que el raig em portés, per gemecs que jo feia. (*Od.* 1953, 133, l. 24)

– **de repent > d’improvís**

Ja hem tractat aquest canvi al capítol sobre *Joan Feréstec*.

– **enterniment > entendrimment; enternir > entendre**

Coromines (DECat, 8: 413,a) no condemna totalment la forma ‘enternir’, per a la qual troba ocurrències a l’obra d’autors de llenguatge tan espontani com el Baró de Maldà, o de la categoria fins i tot de Verdaguer, però admet que «té tot l’aire d’un castellanisme». Efectivament, Fabra no la va recollir al DGLC, mentre sí que la trobem al DCVB: Riba, doncs, modifica el seu text per adequar-lo a la normativa fabriana.

– **es convulsiona tot > es convulsa tot**

No trobem cap d’aquests dos verbs al cos de la primera edició del DGLC, però sí que trobem ‘convulsar’ a l’*Addenda*.

– **Ell la rebutja > Ell la repel·leix**

Segons Fabra (DGLC) només ‘repel·lir’ té l’accepció d’«allunyar violentament de si».

– **això l’esbrava > això el desfoga**

Fabra (DGLC) només recull ‘esbravar-se’, verb pronominal, mentre admet ‘desfogar’ també com a verb transitiu.

- **mànegues > remolins d'aire**

La fidelitat a les indicacions fabrianes obliga Riba a modificar el substantiu 'mànega' perquè no seria adient en el context del conte: segons el DGLC només pot ser un remolí sobre l'aigua i no sobre la terra. És molt probable que Riba pensés en el terme 'mànega' a partir del conte de Ruyra *Mànegues marines*, en què la utilització de l'adjectiu pot fer pensar que n'hi podria haver que es formessin sobre terra. Coneixem l'admiració general dels noucentistes per l'autor de *Marines i boscatges*, i a més, Riba s'havia adreçat a ell, com veiem en una carta de 1917 (Guardiola 1993, 521), per proposar-li la publicació justament d'aquest conte dins la Biblioteca del Consell de Pedagogia.

Aquest canvi porta l'autor a haver de modificar també altres parts de la frase, concretament els dos punts següents.

- **giravoltadisses > cristal·lines**

Aquest canvi podria haver estat causat, com hem indicat al punt anterior, per la presència en aquesta versió de 'remolins', que ja dóna la idea del moviment rotatori. De tota manera, és rellevant que en el canvi desaparegui una forma creada per derivació i sigui substituïda per una forma recollida al diccionari. Això confirma el desinterès de Riba en aquest conte pel que fa a la creació per derivació.

- **la volta cristal·lina > la volta pura del cel**

Com que acaba d'utilitzar l'adjectiu 'cristal·lí', Riba en aquesta versió es veu obligat a canviar el qualificatiu de 'volta', i es decideix per 'pura', que per altra banda és un dels adjectius que preferirà en absolut dins la seva obra poètica (Medina 1986; Guansé 1953).

- **el rossinyol**

Les variants 62 i 83 demostren que la meticulositat de Riba no es limita a les qüestions lingüístiques sinó que arriba fins i tot a l'etologia o, segons la tipologia de motius proposada per Veny-Mesquida (2004, 170), a la preocupació per les incoherències externes o referencials del missatge. El mateix Riba ho comenta en una carta a Josep M. Boix i Selva, el 4 d'agost de 1951, en què li comunica que aviat sortirà una nova edició de *Sis Joans*, però que ha hagut de corregir-hi alguns errors: «Mig per inexperiència de noi de ciutat [...] hi havien passat un parell d'errors greus en coses de la natura; els he corregits com he pogut» (Guardiola 1991, 514). Crec, d'acord amb Guardiola (1991, 515) i amb Veny-Mesquida (2004, 170), que l'error era que havia fet cantar el rossinyol de nit, i Riba corregeix el seu text afegint la consideració que es tracta d'un fet miraculós.

En realitat, cal dir que la tradició literària sempre ha fet cantar els rossinyols de nit: des de Shakespeare en el cèlebre diàleg de Romeu i Julieta sobre el rossinyol i l'alosa, a Oscar Wilde al conte *El rossinyol i la rosa*. Potser aquest va ser un excés de meticulositat per part de Riba o una ultracorrecció.

Altres variants

Taula 11. Quadre de les variants d'altres menes de les dues edicions de *Joan Drogo*

	1928	1951
6	volia ajudar-la	la volia ajudar
15	Li féu l'efecte	Li va fer l'efecte
20	volia repartir-la	la volia repartir millor
25	i torna a cloure'ls	i els torna a cloure
28	volen anar-se'n	se'n volen anar
29	de tant en tant ne treuen la citació	de tant en tant en treuen la citació
37	corre cap al seu marit	corre cap el seu marit
42	no sap a qui vol matar	no sap qui vol matar
45	s'hagués pogut arrapar en unes mates	s'hagués pogut arrapar a unes mates
49	El Pare es sentí vençut	El pare se sentí vençut
53	deixà la copeta del màstic	deixà la copeta de màstic
55	podia aturar-se	es podia aturar
65	ha trescat ø la serra	ha trescat per la serra
78	volgué esperar-se	es volgué esperar
80	no volia entretenir-se	no es volia entretenir

- **morfologia pronominal**

Tal com ja havíem vist al conte anterior, la modificació dels casos d'enclisi és sistemàtica.

A més, trobem un cas escadusser de pronom proclític en forma plena que és corregit per la forma reforçada a la segona edició del conte:

de tant en tant **ne** treuen la citació» > «de tant en tant **en** treuen la citació. (OC/5, 329)

Riba corregeix també de forma sistemàtica els pronoms proclítics de tercera persona que davant d'una sibilant passen, per assimilació, de la forma reforçada a la forma plena. Segons Perea (2012, 358-9) la forma no assimilada és, en els textos de Riba, la majoritària, però com veiem aquí, aquesta no és una tendència que continuï tot al llarg de la vida de l'escriptor.³⁶

- **Li féu l'efecte > li va fer l'efecte**

Com hem vist al conte anterior, la predilecció de Riba pel passat simple no és exclusiva, i si allà veiem com modificava un passat perifràstic en un passat simple, aquí veiem l'exemple contrari.

³⁶ Per al seu estudi, Perea es basa en dos corpus: per una banda les cartes editades per Guardiola, que arriben fins el 1959, per l'altra, i aquesta és la part més consistent del material sobre el qual treballa, alguns textos de prosa que arriben fins el 1935 (Perea 2012, 350-1).